

Masarykova univerzita Brno
Filozofická fakulta
Historický ústav

Historie

Osudy živnostníků na Vyškovsku po únoru 1948

(Bakalářská diplomová práce)

Radim Krupica

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Datum:

Podpis:

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Jiřímu Němcovi, Ph.D. a dalším za cenné a podnětné rady při tvorbě práce. Vřelé díky patří také pracovníkům Státního okresního archivu ve Slavkově za ochotu a vstřícnost a v neposlední řadě mojí rodině a přátelům za podporu a svatou trpělivost při strastiplné cestě za konečným výsledkem.

Obsah:

1 PRAMENY A LITERATURA	6
1.1 Prameny.....	6
2.1 Literatura	6
2 ÚVOD A CELOSTÁTNÍ VÝVOJ.....	8
2.1 Vymezení tématu.....	8
2.2 Postoj stran Národní fronty k živnostenské otázce na cestě k únoru	9
2.3 Únorový převrat a nastolení změn v hospodářství.....	10
3 IVANOVICE A ROUSÍNOV – CHARAKTERISTIKA, POLITIKA A ŽIVNOSTI.....	11
3.1 Ivanovice na Hané.....	11
3.1.1 Živnostenský charakter obce do r. 1945.....	11
3.1.2 Hospodářství a živnosti v letech 1945-1948	14
3.1.3 Poválečný politický profil obce.....	15
3.2 Rousínov.....	17
3.2.2 Živnostenský charakter obce do r. 1945.....	17
3.2.3 Hospodářství a živnosti v letech 1945-1948	20
3.2.3 Poválečný politický profil obce.....	20
4 SOCIALIZACE ŽIVNOSTÍ	22
4.1 Ivanovice	24
4.1.1 První fáze socializace	24
4.1.1.1 Výroba perleťových knoflíků	24
4.1.1.2 Živnosti kožešnické.....	26
4.1.1.3 Další živnosti.....	27
4.1.1.4 Obchodníci	28
4.1.2 Druhá fáze socializace.....	30
4.1.2.1 Komunální podniky.....	31
4.1.3 Dotvoření socialistického sektoru a souhrn socializačního postupu.....	33
4.1.3.1 Dokončování socializace a povolování nových živností ve sledovaném období	33
4.1.3.2 Stav živností v jednotlivých obdobích	35
4.2 Rousínov.....	37
4.2.1 Socializace nábytkářského průmyslu	37
4.2.1.1 Vznik Spojených UP závodů.....	37
4.2.1.2 Výrobní družstvo stolařů Drustol.....	39
4.2.2 Ostatní živnosti.....	40
4.2.2.1 Živnosti obchodnické	41
4.2.2.2 Ostatní živnosti.....	42
4.2.3 Dotvoření socialistického sektoru a souhrn socializačního postupu.....	43
4.2.3.1 Dokončování socializace a povolování nových živností.....	43
4.2.3.2 Stav živností v jednotlivých obdobích	45
5 PERZEKUCE.....	47
5.1 Na svobodě.....	47
5.2 Zařazení do TNP	49
5.3 Vězení.....	51
6 ZÁVĚR.....	52
Prameny a literatura	56
Seznam použitých zkratek.....	59

Při pročitání nejnovější časosběrné publikace o Ivanovicích na Hané, obci, v níž přebývám, mě mimo jiné zaujala délka a rozmanitost soupisu místních řemeslníků, obchodníků a ostatních podnikatelů v době mezi dvěma světovými válkami. Ve srovnání s dnešním počtem obchodů a domácích výrobců tehdejší soběstačnost působila až neuvěřitelně a proto se vtíravě vkrádala otázka, proč tomu tak není i dnes a kdy nastal ten zlom, moment, ve kterém tolik živnostníků ubylo a co se s nimi stalo? Po dalším bádání bylo jasné, že pro úpadek živnostenského stavu je klíčové období mezi léty 1948-1953. To mě přivedlo k myšlence ponořit se do této problematiky hlouběji a zároveň se pokusit srovnat vývoj v naší obci s obcí jinou, což mohlo jedině přispět k objektivitě výsledků. Ideální prostor pro tuto regionální sondu poskytla bakalářská práce.

Při hledání takovéto vhodné obce jsem vycházel z předpokladu, že by měla mít podobný počet obyvatel, aby se oba objekty daly vzájemně porovnávat. Tím se okruh možných kandidátů značně zúžil a pomyslným vítězem se nakonec stal Rousínov. Město, které získalo celostátní věhlas rozsáhlou nábytkářskou výrobou stejně jako širokou oblibou levicových myšlenek již v meziválečné éře. To Ivanovice nebyly vyhraněné ani v jedné z těchto oblastí. Zdejší diferenciace řemesla dosáhla vyššího stupně a levicové hnutí se zde nijak výrazněji neprojevovalo. Odlišný hospodářský a politický vývoj tedy poskytl živnou půdu pro vzájemné srovnání.

Spolu s tím se můj zájem stáčil směrem ke stupni dobrovolnosti, s jakým se živnostníci vzdávali svého podnikání a osudům těch, jež hodlali zdroj své obživy bránit. Rovněž mojí pozornosti neunikla otázka, jaký dopad mělo dané období na vývoj obou měst bezprostředně po jeho uplynutí.

Vydat se na cestu k nalezení odpovědí na vyřčené otázky navíc umocnil fakt, že literární reflexe zániku živnostenského stavu se dosud ani zdaleka nevyrovnala problematice zániku selského stavu. Přitom se vedle věřících jednalo o dvě hlavní skupiny, na něž komunistická moc po převzetí vlády upírala svoji pozornost nejvíce.

1 PRAMENY A LITERATURA

1.1 Prameny

Hlavní pramennou základnu představují materiály uložené ve Státním okresním archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna. V největší míře se jedná o archiválie hospodářského a bezpečnostního referátu fondu ONV Vyškov. Dále zápisy ze schůzí rad MNV a inventární jednotky týkající se soukromého podnikání fondů MNV Ivanovice na Hané a MNV Rousínov. Okrajový význam měly fondy OV KSČ Vyškov a MV NF Ivanovice na Hané. Záměr zaměřit studii více na perzekuční otázku znemožnil neuspořádaný stav fondu Státního okresního soudu Vyškov v potřebném období.

Cenné informace přinesly rovněž zde uložené kroniky obou měst. Na tomto místě je třeba zmínit úskalí spojené s ivanovickou kronikou, z jejíž zápisů inkriminované doby vyplývá zpětné dopisování v odstupu cca 20-25 let, což jí pochopitelně ubírá na autentičnosti. Je tedy otázkou, zda lze takový zdroj stále ještě považovat za pramen. Na druhou stranu díky tomu už dokázali kronikáři po splnění povinných formulek zaujmout kritický postoj k některým poúnorovým událostem, konkrétně právě k chaotickému průběhu socializace. Náhled naopak zcela postrádá rousínovská kronika, která je kompletně poplatná době svého vzniku, což jen částečně vyvažuje fakt, že z historiografického hlediska je tím pádem autentická.

Spíše doplňkový význam měly některé materiály fondu H a K Moravského zemského archivu v Brně.

2.1 Literatura

Odborné literatury k tématu socializace živností je pohříchu minimum. Coby základní vodítko tak posloužila dosud jediná polistopadová monografie olomouckého historika Pavla Marka *České živnostnictvo 1945-1960*.¹ Dále jsem byl nucen vycházet pouze z článků a studií

¹ MAREK, Pavel: *České živnostnictvo 1945-1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Brno 2006.

– Michala Kopečka *Likvidace soukromých živnostníků 1948-1950*,² Zdeňka Jiráska *K likvidaci soukromého podnikání v Československu*³ a Zdeňka Deyla *Poúnorové změny v řemesle a problémy socializace drobné výroby v letech 1. pětiletky*.⁴ Posledně jmenovaná práce však vyšla již v roce 1967, takže i přes sebekritické stanovisko k proběhlým událostem je stále silně tendenční.

Co se týče regionální literatury k oběma obcím, v drtivé většině případů jsem byl nucen se pohybovat na komunistické půdě, jelikož ucelená polistopadová publikace vyšla pouze v Ivanovicích.⁵ Kniha Emila Paláska je navíc podle ohlasu⁶ spíše než vědeckým dílem výsledkem mnohaleté práce nadšeného historika-amatéra. Při čerpání informací z dobově zaměřené literatury jsem tak byl nucen omezovat se na statistická data a údaje, u kterých se nedala předpokládat náchylnost k manipulačním tendencím. V případě Rousínova hlavní základnu tvoří souborná publikace z roku 1972 z pera F. Čády, Jana Janáka a Stanislava Hladkého,⁷ která, co se vědeckého zpracování týče, v mnoha ohledech daleko předčí ivanovickou monografii, ovšem na úkor objektivitu. Dále jsou k dispozici okresní statistické publikace, brožury a drobné spisky. Zde bych zmínil krátkou stať ivanovického Františka Herodka z roku 1959,⁸ ve které popisuje čerpajíc z vlastních pamětí právě přechod ivanovických podniků do socialistického sektoru. I když je spisek velmi tendenční, představoval jeden z klíčových zdrojů a povahou jej lze zařadit i mezi prameny.

Snahu načerpat dobovou atmosféru z tehdejšího regionálního tisku překazil fakt, že Vyškovské noviny po skončení druhé světové války začaly vycházet až v polovině 50. let, jelikož předválečná redakce se skládala z přívrženců národních socialistů. Mohl jsem tedy využít pouze články regionálních historiků z nedávno vydaných výtisků.⁹

² KOPEČEK, Michal: *Likvidace soukromých živnostníků 1948-1950*. In: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939-1992*. Praha 2001.

³ JIRÁSEK, Zdeněk: *K likvidaci soukromého podnikání v Československu*. In: *Stránkami soudobých dějin*. Praha 1993.

⁴ DEYL, Zdeněk: *Poúnorové změny v řemesle a problémy socializace drobné výroby v letech 1. pětiletky*. In: *K politickým a sociálně ekonomickým přeměnám v ČSR v letech 1948-1953*. Praha 1967.

⁵ PALÁSEK, Emil: *Ivanovice na Hané. Z historie k současnosti*. Ivanovice na Hané 1998.

⁶ MLATEČEK, Karel (rec.): *Palásek Emil: Ivanovice na Hané, Ivanovice na Hané 1998*. In: *Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov. Slavkov u Brna 1999*, s. 195-197.

⁷ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: *Rousínov: dějiny a socialistická přítomnost*. Brno 1982.

⁸ HERODEK, František: *Na cestě k socialismu*. In: *Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959*.

⁹ MIKULKA, Radek: *Únor 1948: Komunisté vítězí na Vyškovsku*. *Vyškovské noviny*, 19, 2008, č. 9, s. 4.

MIKULKA, Radek: *Věrný služebník totality*. *Vyškovské noviny*, 13, 2002, č. 50, s. 5; 14, 2003, č. 2, s. 5.

SEDLMAJER, Václav: *Sto let rousínovské firmy Tusculum 1908-2008*. *Vyškovské noviny*, 19, 2008, č. 26, s. 5.

2 ÚVOD A CELOSTÁTNÍ VÝVOJ

2.1 Vymezení tématu

Samotné slovo socializace znamená v dobovém pojetí uplatňování socialistických zásad, z ekonomického pohledu pak rušení soukromovlastnických právních i hospodářských vztahů, zejména k výrobním prostředkům, a jejich nahrazení vztahy socialistickými.¹⁰ Socializace tedy značí přechod soukromých živností do socialistických hospodářských forem po komunistickém únorovém převratu v roce 1948. V tomto případě termín nelze zaměňovat se sociologickým pojmem, kde socializace označuje proces, v němž dochází k postupné přeměně člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou.

Ačkoliv se jedná o termín dobový, převzala jej i dnešní historiografie a proto není nutné užívat jej s uvozovkami. Český termín „znárodnění“ není v tomto případě zcela na místě, jelikož zdaleka ne všechny živnosti přecházely pod národní podniky. A použít jej i v případě přechodu živnostníků do družstev či začlenění pod komunální podniky mi nepřipadá zcela přesné.

Studie se bude zabývat spíše drobnějšími a středními živnostníky, i když odlišit je od vlastníků tovární výroby není tak jednoduché. I komunistické chápání pojmu „továrník“ a „živnostník“ se ve sledovaném období měnilo. Určující faktor vždy představoval počet zaměstnaných osob. U některých firem se však toto číslo často měnilo a navíc je dnes těžko dohledatelné. Jako dělítko si tedy autor určil výrobce zaměstnávající maximálně 50 pracovních sil, jelikož na takové se nevztahoval tzv. druhý znárodnovací dekret vydaný bezprostředně po komunistickém převzetí moci. Zmínka však padne i o větších ekonomických subjektech pro dotvoření celkového hospodářského obrazu obou obcí.

Užití pojmu Vyškovsko v názvu studie se může jevit jako mírně problematické, jelikož samotného města Vyškov se práce dotýká pouze okrajově. Avšak ve více než dvanáctitisícovém okresním městě¹¹ se ve sledovaném období nacházel bezpočet nejrozmanitějších živností, což by práci nadměrně rozšířilo. Proto se domnívám, že pro

¹⁰ KLIMEŠ, Lumír: Slovník cizích slov. Praha 1981, s. 665.

¹¹ Po rozšíření v letech 1941-42, kdy bylo k městu připojeno několik okolních osad a obcí. NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. Vlastivěda moravská. Brno 1965, s. 291.

nastínění socializačního procesu živností na okrese bude účelnější a ilustrativnější srovnání dvou dalších největších měst okresu¹² - Ivanovic na Hané a Rousínova.

2.2 Postoj stran Národní fronty k živnostenské otázce na cestě k únoru

Rozmezí let 1945-1948 se dá charakterizovat jako boj nekomunistických a komunistických sil o zachování demokracie resp. nastolení totality. Komunisté v tomto zápase měli už od počátku jasnou převahu, jelikož jak v první poválečné Košické vládě, tak v povolební vládě po roce 1946, si podrželi klíčová ministerstva vnitra, obrany, zemědělství a informací.¹³

Jedinou stranou, která v poválečném programu neměla budování socialismu, byla Československá strana lidová (ČSL) v čele Janem Šrámkem a Františkem Hálou. Zasazovala se o zachování třísektorové ekonomiky (státní, soukromé a malovýrobní) a ochranu soukromého středního a malého podnikání; naopak podporovala znárodnění velkého průmyslu. V nastolení socialismu spatřovala postupné vyřazení veškerého soukromého podnikání.¹⁴

Rovněž představitelé Československé strany národně socialistické ústy svého předsedy Petra Zenkla hodlali zachovat soukromý sektor ve středním a malém podnikání a v tomto ohledu nacházeli společnou řeč s lidovci. Nejen v hospodářských otázkách sváděli s komunisty právě oni největší boje.¹⁵

Naopak Československá sociální demokracie (ČSD) byla značně rozštěpena na křídlo praktikující bezvýhradnou spolupráci s komunisty v čele s předsedou strany Zdeňkem Fierlingerem. Na opačném pólu stál o něco pravicovější Bohumil Laušman. I když rovněž neměli v úmyslu zestátnění veškeré výroby, podporovali rozvoj družstevnictví jako účinnou konkurenci soukromého podnikání.¹⁶

A nakonec i samotní komunisté vedení Klementem Gottwaldem, alespoň prozatím, nedávali najevo snahy o likvidaci vícesektorové ekonomiky a veřejně slibovali ochranu malých živnostníků. Ovšem pouze těch „nekapitalistických“, tzn. těch, co nezaměstnávali žádnou pracovní sílu. Ve skutečnosti už v tomto období prováděli kroky směřující k pravému

¹² Větší Bučovice a Slavkov u Brna tvořily v letech 1949-1960 samostatné soudní okresy, pod Vyškov spadaly pouze v rámci politického okresu.

¹³ KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945-1948. Praha 1991, s. 56.

¹⁴ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích. Brno 2006, s. 45.

¹⁵ TAMTÉŽ, s. 64. Srov. KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945-1948. s. 40.

¹⁶ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 36.

opaku. Na podzim roku 1947 byl KSČ veřejně vyhlášen požadavek na znárodnění podniků nad 50 zaměstnanců, ačkoliv v přípravách zazněly i limity 30 a 20. Aktivitou komunisté hýřili i v zákulisí, kde vrchol představovala tzv. textiliáda. Pečlivě připravovaná akce provedená na přelomu let 1947/48 měla ovládnout veškeré soukromé textilní velkoobchody. Poté se mělo přistoupit k obdobné akci ve sklářství, jejíž realizaci však předešel únorový převrat.¹⁷

2.3 Únorový převrat a nastolení změn v hospodářství

Politická krize vyvrcholila 20. února 1948 demisí 12 nekomunistických ministrů v reakci na svévolné odvolání pražských velitelů jednotlivých obvodů SNB komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem. Komunisté odpověděli „mobilizací mas“ a následující den vedení uložilo nižším složkám ustavovat akční výbory Národní fronty, ty v podstatě během pěti dnů převzaly moc v zemi a prováděly „očistu“. Po hrubém nátlaku pak 25. února prezident Edvard Beneš demisi přijal, čímž dal průchod k nastolení komunistického monopolu v zemi.¹⁸

Nastalo tzv. zakladatelské období režimu, které se mj. projevilo strukturálními změnami v hospodářství a přeměnami vlastnických a ekonomických vztahů.¹⁹ Došlo k zavedení centralizovaného direktivního systému řízení hospodářství a s tím spojenému ústupu od tržní ekonomiky. Hospodářství se zaměřilo na přednostní rozvoj těžkého průmyslu, likvidaci kapitalistického sektoru a kolektivizaci zemědělství. Překotná snaha o rychlost však vedla spíše k neefektivnosti hospodaření.²⁰

V roce 1948 se začal horečně připravovat 1. pětiletý plán, vyhlášený na období 1949-1953. V tomto období došlo k totální militarizaci ekonomiky podle sovětských požadavků, ke kompletní socializaci obchodu a téměř úplné socializaci soukromé malovýroby.²¹ Velkorysé budovatelské plány si však žádaly masové zapojení obyvatel do průmyslu, mj. i živnostnictva, jež pak scházelo v sektoru oprav a služeb.

¹⁷ JIRÁSEK, Zdeněk: K likvidaci soukromého podnikání v Československu. In: Stránkami soudobých dějin. Praha 1993, s. 144-145.

¹⁸ KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945-1948. s. 151-153.

¹⁹ KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948-1953. Zakladatelské období komunistického režimu. Praha 1991, s. 93.

²⁰ PRŮCHA, Václav: Mezníky hospodářského vývoje Československa. In: Demokratické principy vzniku Československa. Praha 2001, s. 76.

²¹ PŮLPÁN, Karel: Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 I. Praha 1993, s. 208.

3 IVANOVICE A ROUSÍNŮV – CHARAKTERISTIKA, POLITIKA A ŽIVNOSTI

3.1 Ivanovice na Hané

Obec leží převážně na levém břehu Hané a je vzdálená přibližně 9 km severovýchodně od okresního města Vyškov. Roku 1909 byl městys Ivanovice povýšen c. k. diplomem na město a zároveň získal přídomek „na Hané“,²² stal se tak dosud nejmladším městem na okrese.

Z demografického vývoje zaznamenaly Ivanovice jako jediné okresní město ve sledovaném období pokles, při sčítání v roce 1930 zde žilo 3 083 obyvatel, avšak roku 1960 už to bylo pouze 2 649.²³ Hlavní úlohu při populačním úbytku sehrála migrace, podle statistických zdrojů se po poválečném vysídlení německého obyvatelstva přestěhovalo jak do pohraničí, tak do vesnic bývalého německého jazykového ostrůvku na okrese až 500 ivanovických obyvatel.²⁴

Důležité je také zmínit, že zatímco okresní města jako Vyškov či Rousínov měla tendenci k sobě připoutávat okolní obce a osady, u Ivanovic tento proces nenastal. Důvodem může být spolu s polohou města také relativní vzdálenost okolních vesnic.

V menší míře pak sehrála roli válka, v souvislosti s níž skonalo 61 ivanovických občanů.²⁵ Z tohoto počtu hned 42 připadlo na židovské obyvatelstvo, což fakticky znamenalo zánik zdejší kdysi početné židovské obce.

3.1.1 Živnostenský charakter obce do r. 1945

V nejstarší dostupné literatuře o obci se uvádí, že Ivanovice vešly do povědomí i v lidové slovesnosti jako městečko s širokým zastoupením řemesel.²⁶ Také další zdroj tvrdí, že Ivanovice „již od nejdávnějších dob byly hospodářským střediskem svého okolí“.²⁷ A

²² HERODEK, František: 50 let města Ivanovic na Hané. In: Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959, s. 3-8.

²³ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 343.

²⁴ KUPKA, Jan: Vyškovský okres 1945 – 1960 ve statistickém přehledu. Vyškov 1961, s. 30.

²⁵ HERODEK, František: Z poroby ke svobodě. In: Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959, s. 18.

²⁶ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. Ivanovice na Hané 1929, s. 189.

²⁷ Vyškov město a okres. In: Národohospodářská propagace Československa. Řada A, sv. XVI, Vyškov 1936, s. 86.

konečně ve svazku Vlastivědy moravské Vyškovsko se hovoří o Ivanovicích počátku 20. stol. jako o obci „zemědělsko-řemeslnické“.²⁸

Ve sledování vývoje řemesel a živností se vrátíme do poloviny 19. stol.. V té době v Ivanovicích fungovaly tyto cechy: obuvnický, krejčovský, kožešnický, punčochářský a cech mlynářský a pekařský.²⁹ Pozdější Janákova studie výčet doplňuje o cech zedníků a tesařů a cech bednářů, zámečníků, kovářů, klempířů, stolařů a kolářů. Uplatnění zde navíc našlo pět obchodníků s bavlněnou přízí. Roku 1859 však dochází ke zrušení cechovního zřízení a současně byl vydán živnostenský řád.³⁰

Poté, co živnostenská svoboda zvítězila nad cechovním zřízením, vzrostl ve městě počet živností a začínají se formovat živnostenská společenství. Roku 1883 zavedla živnostenská novela rozdělení živností na svobodné, koncesované a řemeslné. Koncesní, jež zahrnovaly například živnosti stavební, hostinské či kominické, vyžadovaly i nadále úřední povolení a u některých pak průkaz způsobilosti; předpokládala se také zchovalost a spolehlivost. V Ivanovicích tak byla roku 1885 zřízena dvě společenstva – Společenstvo živností svobodných a koncesovaných a Společenstvo živností řemeslných, jež v sobě zahrnovala i 15 okolních obcí. Z těchto společenstev se později vydělili a utvořili vlastní společenstva hostinští, stavitelé, mlynáři, kováři a podkováři, holiči, kominíci, cementář, drogist, lékárník.³¹ Roku 1907 došlo ke sloučení těchto společenstev pod Okresní jednotu společenstev, které předsedal František Komárek z Ivanovic.³²

V průběhu a zejména ke konci 2. pol. 19. stol. také dochází z rozličných důvodů k úbytku či dokonce zániku některých tradičních ivanovických živnostenských odvětví. Tak například kožešníkům ubylo výdělku změnou kroje, tkalci, kteří byli roku 1880 v městečku ještě 4 s 22 dělníky, počátkem 20. stol. téměř vymizeli, jelikož se přestalo pěstovat konopí a len a tím pádem také zanikla i zdejší barvírna pláten.³³ Rozvojem průmyslové výroby rovněž ubyl značný počet kdysi četných pletářů punčoch.

Namísto zaniklých řemesel se začínala prosazovat nová odvětví. Na konci 19. stol. se v Ivanovicích jako první na vyškovském okrese rozšířila výroba perleťových knoflíků,

²⁸ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 347.

²⁹ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 181.

³⁰ JANÁK, Jan: Průmysl a dělnictvo na Vyškovsku v první fázi kapitalismu. In: 80 let muzejní práce na Vyškovsku 1873-1973. Brno 1975, s. 27.

³¹ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 182-183.

³² Vyškov město a okres. s. 42.

³³ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 189.

kteréžto umění sem přinesli mistři z Vídně. Knoflíkářskou firmu většího rozsahu zde následně založil Jan Kyselák a také Zachariáš Jílek.³⁴

Na rozvoj řemesel a živností měly navíc mimořádný vliv dvě události. První bylo zřízení místní Všeobecné živnostenské školy pokračovací roku 1896, při níž byla roku 1925 zřízena ještě Odborná škola oděvnická.³⁵ Druhým impulsem bylo postavení vlastní elektrárny roku 1913, jež tak mohla zásobovat proudem řemeslnické dílny a vedle toho pokryla elektrickou energií i 19 okolních obcí. I když většina z nich ve 20. letech přešla ke Středomoravským elektrárnám a. s. v Přerově, spotřeba energie nadále rostla a to hlavně díky místním podnikům, ponejvíce sladovny a dvou cihelen. Dluh z doby výstavby a modernizace tak byl již v roce 1926 umořen a elektrárna se stala významným zdrojem městských financí.³⁶

Po světové válce se z větších podniků prosadila sladovna, Šmídova továrna na hospodářské stroje, dvě cihelny a tovární výroba prádla Václava Egera. Ohledně živností uvádí statistika z roku 1924, že v Ivanovicích se v té době nacházelo 160 řemeslníků, nejvíce krejčích (19), obuvníků (17) a stolařů (9).³⁷ O něco pozdější (1929) výčet živností vedoucí postavení těchto tří víceméně potvrzuje, avšak nikoliv beze změn. Krejčích (pánských i dámských) ubylo na 17, obuvníků na 11 a stolařů bylo 7. Zvláštní postavení mělo zmíněné perleťářství zastoupené 6 živnostmi včetně dvou firem (Kyselák a Jílek) zaměstnávajících okolo 20 resp. 30 zaměstnanců. Z kdysi početných kožešníků (25 mistrů v roce 1851³⁸) zbylo už jen 5 živností.

Z potravinářských živností měli širší zastoupení pekaři, jichž bylo 7 a řezníci a uzenáři ve stejném počtu. Co se týče obchodnických živností, nacházelo se v místě 7 obchodů se střížným zbožím a 9 se smíšeným (k tomu dvě pobočky konzumu Budoucnost). Jinak se v Ivanovicích vyskytovaly pro město obvyklé živnosti vycházející z potřeb obyvatelstva – uživil se zde fotograf, zahradník, knihař, kominík, drogist a lékárník. Návštěvníci města se mohli ubytovat v pěti zájezdních hostincích a zahnat hlad či uhasit žízeň v dalších třech pohostinstvích.³⁹

V soustavě zejména obchodnických živností ve městě se široce uplatnili také členové ivanovické židovské obce. Neúplný přehled z 30. let 20. stol. dokládá 17 židovských

³⁴ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. Z historie k současnosti. Ivanovice na Hané 1998, s. 64.

³⁵ Vyškov město a okres. s. 87. – Škola zanikla s koncem nacistické okupace. PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 120

³⁶ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 186-188.

³⁷ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 347.

³⁸ JANÁK, Jan: Průmysl a dělnictvo na Vyškovsku v první fázi kapitalismu. s. 26.

³⁹ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 190-192.

živnostníků, vesměs řezníků a obchodníků se smíšeným zbožím, galanterií a zemědělskými produkty.⁴⁰ Daleko největšího věhlasu však dosáhl zdejší Žid Artur Katscher se svou sladovnou založenou jeho dědečkem Eduardem roku 1876. Jedna z největších sladoven v ČSR za první republiky dodávala slad z kvalitního hanáckého ječmene pivovarům do celého světa.⁴¹ Po transportu veškerého židovského obyvatelstva (kromě těch ze smíšených manželství) do Terezína zanikly i jejich živnosti. Ze 44 transportovaných se nevrátilo 42 a po válce ve městě provozovali živnost už jen dva řezníci Hermannové a pekař Alois Donnebaum.⁴²

Z výše uvedeného je patrné, že v Ivanovicích po zavedení živnostenského řádu řemesla a živnosti jen kvetly a zdejší malovýroba i prodej dokázaly bez problému pokrýt veškeré potřeby obyvatel. A i když se některá odvětví nevyhnula krizím,⁴³ prvorepublikový stav ve srovnání s protektorátním a zejména pounorovým obdobím neměl daleko k idylce. Válka však přinesla živnostníkům nemalé starosti, ačkoliv někteří z nich neváhali bojovat za znovunabytí svobody se zbraní v ruce v zahraničním odboji. Tak jako majitel cementářství Vojtěch Šimčík, jenž sloužil u pozemního personálu 312. čs. stíhací peruti britského královského letectva.⁴⁴

3.1.2 Hospodářství a živnosti v letech 1945-1948

Po osvobození podléhala znárodnovacímu dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. z 27. října 1945⁴⁵ z místních podniků pouze městská elektrárna. Mnohem složitější situace nastala v perleťářské firmě Bořivoje Kyseláka, ovšem vzhledem k povaze dalších událostí ve firmě se o jejím poválečném vývoji zmíním podrobněji v následující kapitole. Těžkosti zažívali i zaměstnanci vybombardované a vyhořelé sladovny. Jelikož celá majitelova rodina zahynula roku 1944 v Osvětimi, podnik podléhal tříčlenné národní správě a provoz byl obnoven až počátkem roku 1946. V témže roce zemřel Jan Šmíd, majitel továrny na hospodářské stroje, jeho synovi se již nepodařilo navázat na předválečnou úspěšnou éru podniku. V roce 1947 pak byla znárodněna soukromá autobusová doprava a dosavadní majitel Antonín Fridrich byl zaměstnán jako řidič.

⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 130.

⁴¹ HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 184.

⁴² Internován „pouze“ půl roku na Hagiboru, jelikož byl ze smíšeného manželství. PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 133.

⁴³ Velká hospodářská krize se dotkla zejména místních perleťářských firem, jimž klesl zahraniční odbyv. Vyškov město a okres. s. 86.

⁴⁴ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 145-146.

⁴⁵ Dekret prezidenta o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

20. června 1946 byl proveden soupis všech živností, řemesel a obchodů ve městě. Z celkového počtu 163 připadl největší počet na obuvníky (10), stolaře (9), pánské (8) a dámské (10) krejčí, zámečníky (4) a stavitele (3). V potravinářských živnostech dosáhli nejširšího zastoupení řezníci (6), pekaři (5) a dva cukráři. Co se týče obchodů, nejvíce jich bylo s ovocem (13), hostinců (9), obchodů se smíšeným zbožím (7) a obchodů s krátkým a střížným zbožím (6).⁴⁶

Při srovnání se soupisem z roku 1929 nám vyplývá obdobný počet u obchodních a potravinářských živností. Vedle toho úbytek řemeslných živností, který se odchodem obyvatel do pohraničí v průběhu následujících roků ještě mírně prohloubil. Tím také řada řemesel ve městě úplně zanikla.

3.1.3 Poválečný politický profil obce

Po doznění posledních výstřelů a sečení škod se život v obci postupně vracel do starých kolejí, avšak oku pozorného občana neunikla měnící se politická situace na radnici. Zatímco před válkou měli z vládních stran v komunálních⁴⁷ stejně jako celorepublikových⁴⁸ volbách navrch sociální demokraté a lidovci, po osvobození se o slovo čile hlásili komunisté. Na základě námitek okresního sekretariátu KSČ tak vzaly z své plány na předválečné složení městské rady a rázem měli komunisté v prozatímním Národním výboru nejpočetnější zastoupení.

Reálné rozložení sil pak ukázaly až první poválečné volby do Ústavodárného národního shromáždění, jež se konaly poslední květnový víkend roku 1946. Výsledky byly poměrně vyrovnané – z 1 836 platných hlasů obdrželi nejvíce komunisté (503), jimž se na dohled přiblížili lidovci (496), na třetím místě pak skončili sociální demokraté (422) v těsném závěsu s národními socialisty (408).⁴⁹ Výsledky voleb platily také pro zastoupení v MNV, jehož předsedou byl zvolen bývalý ruský legionář⁵⁰ a ředitel školy František Herodek. Tento muž, jenž před válkou zasedal v radě coby bezpartijní, přijal v roce 1946 kandidaturu za sociální demokracii. Z jeho pozdějších statí a drobných spisků vychází najevo, že v rámci sociální demokracie tíhnul spíše k Fierlingerovu křídlu, což by vysvětlovalo, proč o rok později na základě námitek právě sociálnědemokratického člena rady rezignoval na funkci

⁴⁶ SOKA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1946.

⁴⁷ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 170-171.

⁴⁸ PODANÝ, Richard: Dělnické revoluční hnutí na Vyškovsku v letech 1918-1948. Brno 1960, s. 186-195.

⁴⁹ SOKA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1946.

⁵⁰ Dle seznamu v HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. s. 282.

předsedy. Tímto aktem zároveň uvolnil cestu k předsednictví prvního komunisty v historii města stolaře Antonína Zicha.⁵¹

V roce 1947 se také dostalo „pocty“ udělení čestného občanství místnímu rodákovi Ladislavu Kopřivovi,⁵² toho času předsedovi Zemského národního výboru v Čechách. V roce 1950 byl postaven do čela podle sovětského vzoru utvořeného ministerstva národní bezpečnosti, kde spolurozhodoval o řízení monstrprocesů a vynášení rozsudků smrti.⁵³ Nutno podotknout, že ve stejné době obdržel čestné občanství mnohem méně problematickým rodák – varhanní virtuos Bedřich Antonín Wiedermann. Ačkoliv autor poslední publikace o obci z toho logicky vyvozuje, že tento akt byl kompromisem mezi komunistickými zastupiteli a ostatními stranami, ze zápisů jednání rady MNV to nikterak nevyplývá.⁵⁴

Přišel rok 1948, rok, který „byl tak významný a bohatý na události, že kronikáři stojí v rozpacích čím by měli začít“.⁵⁵ Co se týče únorových politických událostí, v ranních hodinách 25. února napojil tajemník MNV na výzvu ONV místní rozhlas na státní, aby „město bylo od rána informováno o situaci v Praze“.⁵⁶ Odpoledne pak byla namísto plánovaného zasedání rady MNV svolána mimořádná schůze, na níž byl zvolen 18členný akční výbor Národní fronty v čele s Boženou Drbalovou.⁵⁷

Od té chvíle byly veškeré kompetence MNV podřízeny AV NF, jenž řídil chod města až do 14. dubna. Jedním z prvních úkolů byla likvidace ČSNS, kterou byl pověřen komunist Vladimír Foltánek. Ačkoliv podle kroniky „jednání proběhlo hladce“⁵⁸, později vládnoucí garnitura na bývalé národní socialisty nezapomněla, což nejvíce na vlastní kůži pocítil tehdy „vyakčněný“ Antonín Vymazal. Už před válkou za národní socialisty zasedal v městském zastupitelstvu a vedle toho pracoval jako respektovaný úředník občanské záložny. V očích komunistů se z něj po únorovém převratu rázem stal „zuřivý Zenklovec“ a hlava „reakční

⁵¹ SOKA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané 1945 – 1990 (1992), Zápisy o schůzích rady MNV 1946-1949, inv. č. 2.

⁵² SOKA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1947.

⁵³ Osobně se angažoval zejména v procesích s Vlado Clementisem, Otto Šlingem a Bedřichem Geminderem. Srov. MIKULKA, Radek: Věrný služebník totality. Vyškovské noviny, 13, 2002, č. 50, s. 5; 14, 2003, č. 2, s. 5. – Na zasedání městského zastupitelstva dne 12. května 1993 mu bylo čestné občanství odejmuto. PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 257.

⁵⁴ SOKA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané 1945 – 1990 (1992), Zápisy o schůzích rady MNV 1946-1949, inv. č. 2.

⁵⁵ SOKA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1948.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Završila tím úspěšně „rodinný podnik“, když její manžel dr. Alois Drbal stanul v čele OAV NF ve Vyškově, následně vystřídal v čele OV KSČ Richarda Podaného, který ovládl vyškovský ONV. MIKULKA, Radek: Únor 1948: Komunisté vítězí na Vyškovsku. Vyškovské noviny, 19, 2008, č. 9, s. 4.

⁵⁸ SOKA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1948.

kliky v Ivanovicích“, který „štve proti dnešnímu zřízení a narušuje budovatelské úsilí pracujícího lidu“. Za tyto „postoje“ byl zařazen na dva roky do tábora nucené práce.⁵⁹

Bohužel i přes značné úsilí se nepodařilo zjistit výsledky květnových voleb do Národního shromáždění v roce 1948. Ačkoliv volby postrádaly sebemenší náznak demokracie, díky možnosti vhodit do urny bílý lístek jejich výsledky přece jen určitým ukazatelem jsou. Napověděly mnohé o tehdejší atmosféře v obci a postoji obyvatel ke komunistickému převratu.

3.2 Rousínov

Město nacházející se 5 km severně od Slavkova u Brna a 20 km východně od Brna získalo svůj název až v roce 1925. Do té doby se nazývalo Novým Rousínovem, aby se tak odlišilo od původního Rousínova, což je dnešní Rousínovec. K městu byly za 2. světové války přičleněny obce Rousínovec, Slavíkovice, Kroužek a Královopolské Vážany, přičemž posledně dvě jmenované se po válce opět odtrhly.

Ve vývoji počtu obyvatel sledujeme opačnou křivku než v Ivanovicích. V roce 1930 zde žilo 2 004 obyvatel, tedy o celou tisícovku méně, avšak roku 1960 už je to i s připojenými obcemi 3 027.⁶⁰ Migrace do pohraničí město výrazněji nezasáhla, proto jen dodám, že válka připravila město o 24 obyvatel,⁶¹ k tomu podle posledního soupisu 19 zdejších Židů.⁶²

3.2.2 Živnostenský charakter obce do r. 1945

Jestliže v Ivanovicích se řemeslné činnosti minimálně vyrovnalo zemědělství, vývoj Rousínova šel převážně cestou obchodní, řemeslnou a průmyslovou. K tomu je však nutno jedním dechem dodat, že ještě v polovině 19. stol. byla tato převaha dána rozsahem zdejší židovské obce. Po vydání Prosincové ústavy roku 1867 nabyli Židé značných práv a svobod. Většina rousínovských Židů těchto výhod využila k postupnému přesunu do Brna, tudíž krátce před první světovou válkou čítá židovská obec ve městě již jen 144 obyvatel (oproti 1 148 roku 1857).⁶³

Za tu dobu se značně změnil hospodářský charakter města. Před zavedením živnostenského řádu zde fungovaly cechy bednářů, zámečnicků, krejčích, obuvníků, tkalců a

⁵⁹ SOKA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 331, inv. č. 420, Zařazení do TNP.

⁶⁰ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 416-418.

⁶¹ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov: dějiny a socialistická přítomnost. Brno 1982, s. 237.

⁶² ČECH, Martin: Židé v Rousínově. Rousínov 2005, s. 16.

⁶³ Počet Židů totiž až do roku 1867 tvořil nadpoloviční část města, proto když mluvíme o hospodářské aktivitě v tomto období, jedná se z drtivé většiny o židovské podnikatele. ČECH, Martin: Židé v Rousínově. s. 18.

druhým nejpočetnějším byl už tehdy cech stolařů (po krejčích).⁶⁴ Pro další vývoj měl význam stejně jako v Ivanovicích postupný úpadek soukenictví, jehož drobná výroba nemohla konkurovat brněnské průmyslové a především masivní ofenziva stolařství. Budoucí stěžejní odvětví se v druhé polovině 19. stol. teprve rozjíždělo, proto odchod ekonomicky nejaktivnější části židovského obyvatelstva znamenal dočasný úpadek Rousínova.⁶⁵ Na vývoj stolařství měla dle některých autorů vliv cechovní tradice bednářská,⁶⁶ což Janák považuje za neprokázané.⁶⁷ Jisté však je, že již v 60. letech zakládají své živnosti pozdější průmysloví výrobci nábytku – Ambrož Sedlmajer (1864) a především Jan Osolsobě (1866), počátkem jehož podnikání se datuje také počátek tradice rousínovského nábytkářství.⁶⁸ Později se přidaly další významné firmy jako Skarytka (1893) či Pilát a Šmídek (1908), z čehož vznikl pozdější gigant Tusculum.

V Rousínově bylo mezitím roku 1887 stejně jako v Ivanovicích založeno Společenstvo živností řemeslných a Společenstvo živností svobodných a koncesovaných, v roce 1910 pak Obchodní grémium. O významu stolařství pro město svědčí založení Pokračovací průmyslové školy chlapecké (1891), kde se jedna třída věnovala pouze dřevařskému průmyslu. O tři roky později město zřídilo trojtřídní Pokračovací školu truhlářskou.⁶⁹

Průmyslový charakter města dotvořil Tomáš Lepil, jenž z původní kolářské živnosti (1887) ve Slavíkovcích vybudoval rozsáhlý podnik na výrobu bryček a povozů. Po první světové válce se pak podnik zaměřil na výrobu automobilových karoserií.⁷⁰

Statistika z roku 1911 potvrzuje nadvládu stolařství ve městě, kde je provozováno 10 výrobních stolařských živností. Větší zastoupení mají pouze pro každé město obvyklé živnosti obuvnické (20) a krejčovské (12). Dále nijak nevyniká počet malířů (5), zedníků (3), pekařů (4) či řezníků (5). Rovněž koncesní živnosti se nevymykají běžným potřebám obyvatel. Ve městě točí pivo 12 hostinských, k tomu ještě dalších 6 živnostníků provozuje obchod s pivem a kořalkou, což dokonce převyšuje počet obchodů s potravinami (5). K tomu je však nutno přičíst 14 obchodů se smíšeným zbožím.⁷¹

V době meziválečné dochází především k dalšímu rozvoji stolařství. Roku 1923 vzniklo Společenstvo živností dřevozpracujících v Rousínově vydělením se ze Společenstva

⁶⁴ JANÁK, Jan: Průmysl a dělnictvo na Vyškovsku v první fázi kapitalismu. s. 26.

⁶⁵ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 78.

⁶⁶ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 417.

⁶⁷ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 89.

⁶⁸ SVOBODA, Oldřich: 100 let výroby nábytku v Rousínově 1866-1966. Rousínov 1966, s. 6.

⁶⁹ LIČMAN, Alois: Nástin dějepisný Nového Rousínova. Nový Rousínov 1911, s. 22.

⁷⁰ GOMOLA, Miroslav: Karoserie Lepil aneb rousínovská historie. Brno 1998, s. 11.

⁷¹ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 100-101.

živností řemeslných. Kromě stolařů sdružovalo všechny živnosti, které měly co do činění s výrobou nábytku – tedy řezbáře, soustružníky, čalouníky a bednáře. Při založení mělo Společenstvo přes 40 členů s cca 450 zaměstnanci, v roce 1936 počet stoupl na 90 členů s 900 zaměstnanci.⁷²

Nadvládu nábytkářského průmyslu ve městě dokládaly tři nábytkářské továrny s více než sto zaměstnanci – Osolobě, Tusculum a Skarytka a další čtyři s 30-60 zaměstnanci – Ant. Skřivánek, Otto Hoffmann, Šimon Menšík a Cyril Pospíšil. Vedle toho provozovali své dílny drobnější výrobci, u kterých však s ohledem na počet továren ve městě musela nutně proběhnout specializace na určitý druh nábytku. Na zakázkový a umělecký nábytek se zaměřili 4 živnostníci, ložnice a obývací pokoje zaměstnávaly po třech živnostnících, minimálně dva se pak věnovali kuchyním. Díky takovému počtu výrobců se bez problému užívaly rovněž zámečnické a strojírenské dílny. Celkem ve městě fungovalo před hospodářskou krizí 107 nábytkářských podniků a živností s tím spojených,⁷³ před válkou pak počet poklesl na 72 s 1 200 zaměstnanci, přičemž dvě třetiny z nich do města dojížděly.⁷⁴

Je pochopitelné, že kromě karosářských Lepilových závodů ve Slavíkovcích měly ostatní živnosti ve městě marginální význam. Tak např. v Rousínově probíhala výroba stavebních hmot a kromě klasických krejčích (9), obuvníků (6) či malířů (4) zde fungovali klempíři (4), lakýrníci (4) či kloboučník. Rovněž potravinářská výroba sloužila pouze místním – kromě obvyklých pekařů (3), řezníků (8) a uzenářů (3) zde působili 3 výrobci sodovek, 2 výrobci syrečků a 2 výrobci lihovin.⁷⁵

V obchodní sféře provozovalo svou živnost 15 obchodníků se smíšeným zbožím, 7 se stolařskými potřebami a 5 se střížným zbožím a oděvy.⁷⁶ Z pozůstatků židovské obce se před válkou připomínají tři obchodníci.⁷⁷

Živnostenský vývoj tedy probíhal značně odlišně od Ivanovic, kde byla výraznější diferenciací v řemeslech. Rousínovský nábytkářský průmysl získal respekt v celém Československu a největší firmy měly své obchodní pobočky ve větších městech po celé republice. Sebevědomí místních výrobců vystihl výrok „boty ve Zlíně, nábytek v Rousínově“.⁷⁸

⁷² Vyškov město a okres. s. 104.

⁷³ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 178-179.

⁷⁴ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 417.

⁷⁵ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 180.

⁷⁶ NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 417.

⁷⁷ ČECH, Martin: Židé v Rousínově. s. 28.

⁷⁸ Vyškov město a okres. s. 104.

3.2.3 Hospodářství a živnosti v letech 1945-1948

Bezprostředně po válce nastal „hon na čarodějnice“, čili vyřizování účtů se zjevnými i údajnými kolaboranty. Tento lynč se nevyhnul ani Rousínovu, avšak místními komunisty byl nejednou zneužit pro politický boj. Tak byla načas znárodněna Hoffmannova nábytkářská továrna, i když se na ni říjnový znárodnovací dekret nevztahoval, přičemž majitel továrny Otto Hoffmann se angažoval v ČSL...⁷⁹ Stejně tak byla znárodněna stolařská dílna Josefa Baruše, který údajně za války pomáhal partyzánům.

V roce osvobození zakládá většina malých stolařských podniků Nákupní a prodejní družstvo stolařů. Podle zápisů v kronice o rok později bylo ve městě v provozu 10 velkých a středních stolařských podniků a kolem 80 menších živností. Těm všem nastaly na krátké poválečné období takřka zlaté časy, jelikož po celé zdevastované republice byla mohutná poptávka po kvalitním nábytku. Vedle toho byl karosářský závod Bří Lepilů a spol., jako druhá největší karosárna v republice, zařazen v roce 1947 do dvouletého plánu pro obnovu národního hospodářství.⁸⁰

3.2.3 Poválečný politický profil obce

S ohledem na výše zmíněné se v líčení politické situace ve městě vrátíme ještě do doby předválečné. V meziválečných volbách si KSČ hned po svém vzniku pevně držela pozici třetí nejsilnější strany (po lidovcích a živnostnících) a po celou éru první republiky měla v obci vždy širší zastoupení než sociální demokracie.⁸¹

Množství dělnických sil a tudíž živnou půdu pro propagandistické šíření levicových myšlenek si uvědomovali nejrůznější agitátoři a osoby aktivní v dělnickém hnutí. Z těch významnějších připomeňme Pankráce Krkošku, horlivého marxistu, zakladatele dělnických vzdělávacích spolků a spoluzakladatele dělnické Rovnosti, který v letech 1882-1884 učil na místní škole.⁸²

Pro následující politický vývoj města však měl zcela zásadní dopad pobyt Klementa Gottwalda, který v letech 1920-1921 pracoval v místní nábytkářské firmě Tusculum jako stolařský dělník. Přestože podle místních byl vždy „spíše mluvkou než pracantem“,⁸³ mezi dělníky si několik příznivců našel. Po válce a zejména po únorovém převratu z tohoto celkem

⁷⁹ MIKULKA, Radek: Únor 1948: Komunisté vítězí na Vyškovsku. Vyškovské noviny, 19, 2008, č. 9, s. 4.

⁸⁰ GOMOLA, Miroslav: Karoserie Lepil aneb rousínovská historie. Brno 1998, s. 57.

⁸¹ PODANÝ, Richard: Dělnické revoluční hnutí na Vyškovsku. s. 186-195.

⁸² NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. s. 418.

⁸³ GOMOLA, Miroslav: Karoserie Lepil aneb rousínovská historie. s. 29.

bezvýznamného pobytu utvořili rousínovští komunističtí předáci a sympatizanti hotovou legendu – na dům, který Gottwald tehdy obýval, byla umístěna pamětní deska a jeho údajný pokoj byl přetvořen v nabubřelé muzeum.⁸⁴ K budoucímu prvnímu komunistickému prezidentovi se pak město vždy hrdě hlásilo, což dokládá fakt, že již v dubnu roku 1946 obdržel čestné občanství. (V Ivanovicích se tak stalo víceméně z povinnosti až v listopadu 1948 při příležitosti jeho narozenin.) V rámci objektivy je nutno dodat, že ve stejnou dobu bylo uděleno čestné občanství také lidovci Msgr. Františku Hálovi, rodáku ze sousedních Dražovic a tehdejšímu ministru pošt a telegrafů.⁸⁵ Zda se jednalo o podobný kompromis jako v případě Ivanovic je otázkou, dá se to ovšem předpokládat.

Prozatímní MNV také musel řešit odstředivé snahy za války připojených obcí. Největší střet komunistických a nekomunistických sil se udál v případě Slavíkovíc. Odtržení navrhli společně národní socialisté, lidovci a zástupci Jednotného svazu českých zemědělců, byli však přehlasováni komunisty a sociálními demokraty. Snahy o odtržení obcí byly komunisty vždy náležitě manifestačně prezentovány jako pokusy o „rozbití poválečné jednoty“.⁸⁶

Volby v roce 1946 pak podle očekávání vyhráli komunisté, kterým dalo hlas 378 z celkových 1 185 voličů, následovali národní socialisté (327), lidovci (282) a tradičně slabší sociální demokraté (195),⁸⁷ i když v čele MNV následně stanul právě sociální demokrat Antonín Sedlařík.

Názorové rozepře mezi komunisty a nekomunistickými silami pokračovaly až do převratu. Jeden z mnoha střetů nastal při zřizování prodejny komunálního družstva Vzájemnost Včela v prostorách bývalého židovského obchodníka. Proti tomu se důrazně ohradili zejména lidovci, avšak komunistům se zřízení nakonec podařilo prosadit.⁸⁸ Není třeba dodávat, že do čela prodejny komunisté dosadili nanejvýš loajálního Rudolfa Plevače. Ten se jim bohatě odvděčil, když 21. února 1948 dal z reproduktorů prodejny vysílat Gottwaldův rozhlasový projev.⁸⁹ Únorové události tak město zasáhly o něco dříve než Ivanovice.

⁸⁴ Místo mládí Klementa Gottwalda. Světnička v Rousínově. Praha 1959, s. 6-8.

⁸⁵ SOKA, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1946.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ BARTOŠ, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek X. Ostrava 1986, s. 268. – Výsledky se však rozcházejí se záznamy v kronice, podle níž se na druhém místě umístili lidovci a až poté nár. socialisté. Tento údaj převzala i pozdější Čádova monografie. SOKA, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1946. ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 247.

⁸⁸ SOKA, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1947.

⁸⁹ Tamtéž, Zápisy k roku 1948.

26. února byl ustaven akční výbor Národní fronty, jehož předsedou se stal komunistický místopředseda MNV Antonín Šperling. Vedle něj stanuli ve výboru jako náměstci zástupci všech stran a po jednom členu ze všech (tehdy už vesměs) rudých organizací jako ROH, JSČZ či ČSM. Nakonec ještě členové závodních rad největších podniků, k jejichž znárodnění se záhy přikročilo.

Následovala politická „očista“, jelikož někteří členové AV NF prohlašovali, že „jsou v akčním výboře lidé, kteří tam nepatří, protože jsou politicky nespolehliví“. Na popud toho 28. února přikročil AV NF k výzvě obyvatelům, aby oznámili na MNV jména občanů, jejichž „postoj k lidově demokratickému režimu je nepřátelský“. Z MNV poté bylo vyloučeno 10 národních socialistů a lidovců, obdobně se přistupovalo v případě škol a znárodněných podniků.⁹⁰

30. května v pseudovolbách do Národního shromáždění hlasovalo přibližně 90% voličů pro jednotnou kandidátku Národní fronty,⁹¹ tedy lehce celorepublikový nadprůměr.⁹² Nejvíce bílých lístků bylo odevzdáno v místní části Rousínovci, přičemž většina z nich byla nahrazena novinami, z čehož kronikář vyvodil „organizovanou činnost“.⁹³

4 SOCIALIZACE ŽIVNOSTÍ

Likvidace živnostenského stavu nebyla bezprostředně po únorovém převratu samozřejmá, nebo alespoň ji noví mocipáni nedávali otevřeně najevo. Přistoupilo se pouze k tzv. druhé vlně znárodnění, podle níž přešly podniky zaměstnávající nad 50 pracovních sil pod národní správu, i když už víme, že se původně uvažovalo i o hranici až 20 zaměstnanců.⁹⁴

Na druhou stranu je patrná přechodná snaha o zachování malovýroby. Nejvýraznější projev této snahy představovaly březnové zákony o živnostenské dani, jež však zároveň deklarovaly značně diferencovaný přístup k živnostníkům.⁹⁵ V podobném duchu se nesl

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 249.

⁹² BĚLINA, Pavel a kol.: Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu. Praha 1992, s. 268.

⁹³ SOKA, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1948.

⁹⁴ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků 1948-1950. In: K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939-1992. Praha 2001, s. 110.

⁹⁵ Podléhaly jí fyzické osoby zaměstnávající maximálně jednu osobu a jednoho učně, jejichž daňový základ nepřesahoval 120 000 Kčs. Druhý zákon o slevách na dani představoval progresivní zdanění vzhledem k ročním výdělům. DEYL, Zdeněk: Poúnorové změny v řemesle a problémy socializace drobné výroby v letech 1. pětiletky. In: K politickým a sociálně ekonomickým přeměnám v ČSR v letech 1948-1953. Praha 1967, s. 145-146.

zákon o národním pojištění vydaný o měsíc později. Ještě v květnu téhož roku mohli drobní živnostníci sledovat vstřícné kroky komunistické vlády v podobě předávání obchodů a živností v pohraničí osvědčeným národním správcům. A v přípravách prvního pětiletého plánu se dokonce počítalo s 20% zvýšením řemeslné malovýroby. To vše bylo ovšem doprovázeno agitační tiskovou kampaní o výhodách vzniknuvších výrobních družstev.⁹⁶

Přibližně v polovině roku nastává v přístupu k živnostníkům radikální obrat. O jeho důvodech panují spory, avšak v jednom se shodují. Na změnu kurzu měly největší vliv mezinárodní události a především vývoj sovětsko-jugoslávských vztahů. Pro živnostnictvo pak měla zásadní dopad červnová rezoluce Informbyra, která mj. obsahovala postulát: „drobné individuální hospodářství rodí kapitalismus a buržoazii neustále, každou hodinu, živelně, hromadně...“⁹⁷ Další možné důvody zmiňují první vážnější krizi režimu (potíže v zásobování či protesty proti režimu),⁹⁸ projevy sektářství uvnitř KSČ⁹⁹ či neúspěch stavebního oboru v dvouletém plánu.¹⁰⁰ Léto poté pokračuje masivní mediální kampaní proti obchodníkům „šmelinářům“, které si vzalo komunistické vedení na paškál jako první.

Na listopadovém zasedání ÚV KSČ byla stanovena politická linie (později na květnovém IX. sjezdu KSČ nazvaná jako „generální linie výstavby socialismu“) znamenající dovršení obratu v postupu vůči živnostníkům. Spočívala v rozšiřování socialistického sektoru, zmenšování kapitalistického a stagnaci sektoru drobných výrobců. Posledně jmenovaný byl však rovněž odsouzen k zániku, avšak „nenásilným“ přechodem na tzv. „vyšší formy podnikání“.¹⁰¹ V dubnu roku 1949 pak byl přijat Gottwaldův návrh na rozdílný postup vůči živnostníkům – tak byla jako prioritní stanovena okamžitá socializace podnikání v obchodní sféře, poté postupná socializace řemesla a nakonec dořešení všech ostatních (poslužných) živností. Při socializaci se mělo využívat všech možností – tzn. začleňování do družstev a komunálních podniků a napojování do podniků národních.¹⁰²

Na listopadovém zasedání ÚV KSČ došlo také k posunu chápání pojmu „kapitalistický sektor“, kam na Gottwaldův návrh byly nyní zařazeny podniky s více než dvěma činnými osobami (ovšem pouze včetně podnikatele, jeho rodinných příslušníků a učňů; ne zaměstnanců zvenčí!).¹⁰³ Tímto zasedáním se také datuje počátek první fáze socializace živností. Fáze, která je svou improvizovanou a chaotickou organizací nazvaná

⁹⁶ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků. s. 112.

⁹⁷ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 130.

⁹⁸ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků. s. 113.

⁹⁹ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 131.

¹⁰⁰ DEYL, Zdeněk: Poúnorové změny v řemesle. s. 151.

¹⁰¹ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků. s. 119.

¹⁰² MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 135.

¹⁰³ DEYL, Zdeněk: Poúnorové změny v řemesle. s. 155.

divokou. Trvala zhruba do poloviny roku 1950, kdy se přistoupilo k organizovanějšímu postupu proti živnostnictvu.¹⁰⁴

4.1 Ivanovice

4.1.1 První fáze socializace

První fáze socializace postihla v Ivanovicích ponejvíce dvě tradiční odvětví – výrobu perleťových knoflíků a kožešnictví, vedle toho také obě pily a cihelny. Prvně se zastavíme u perleťářství, jelikož tam se ke znárodnění přikročilo již po roce 1945.

4.1.1.1 Výroba perleťových knoflíků

Výměrem prozatímního MNV z července posledního válečného roku byla uvalena národní správa na podnik Bořivoje Kyseláka, výrobce perleťových knoflíků, podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945¹⁰⁵. Přestože obvinění majitele firmy Bořivoje Kyseláka z kolaborace se později nepotvrdilo, byl po výsledku na MNV odvezen do místního tábora sdružujícího všechny „sesbírané“ Němce a zde jej ubil velitel tábora (a údajný bývalý člen Hlinkových gard) František Pražák, jenž následně spolu s „kolegy“ vše zaranžoval tak, aby se naoko jednalo o sebevraždu. Proto i ve výměru MNV o uvalení národní správy figuruje formulka, že „během řízení spáchal sebevraždu“.¹⁰⁶

Národní správou byl pověřen perleťářský dělník Jaroslav Hofr (na několika místech se objevuje jako Hoffer i Hoffr), pozdější kandidát za sociální demokraty ve volbách do MNV v roce 1946¹⁰⁷ a poúnorový člen MNV.¹⁰⁸ Těžko říci, nakolik mohl pouhý, byť dlouholetý, dílovedoucí obstát v čele podniku, jehož doménou byl zahraniční obchod. Ve své nové funkci se však příliš dlouho neohřál, neboť výměrem ONV Vyškov byla národní správa zrušena.¹⁰⁹

¹⁰⁴ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 161.

¹⁰⁵ Dekret prezidenta o neplatnosti některých majetkově - právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

¹⁰⁶ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 542, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁰⁷ SOkA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané 1945-1990 (1992), kart. K22, inv. č. 106, Volby do Národního shromáždění, národních výborů, doplňovací volby 1945-1950.

¹⁰⁸ SOkA Vyškov, fond MV NF okresu Vyškov, Ivanovice na Hané, kart. 13, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí výboru s přílohami, korespondence, oběžníky.

¹⁰⁹ Podle znění daného dekretu byl MNV k uvalení národní správy kompetentní pouze za předpokladu, že podnik nezaměstnával více než 20 pracovních sil. Ačkoliv výměr MNV tvrdil, že roku 1943 v podniku figurovalo 16 zaměstnanců, podle záznamů pojišťovny to bylo 39 zaměstnanců. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 542, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

Prozatímním vedoucím podniku byl pověřen Kyselákův bratr Mojmír, což vyvolalo protesty a stávky závodní rady a tak, po dalších peripetiích, se podařilo obnovit výrobu až v říjnu téhož roku. Následující měsíc se ujala vedení podniku vdova po bývalém majiteli Marie Kyseláková, jež však nemohla disponovat s podnikovými financemi, jelikož byla rovněž obviněna z kolaborace (postačila znalost německého jazyka). Poté, co bylo řízení proti ní zastaveno, došlo k dohodě mezi ní a Kyselákovými bratry, jež musela vyplatit a nadále zůstala ve vedení podniku až do únorových událostí.

Krátce po převratu byl v podniku ustaven akční výbor a již počátkem května mohl vedoucí závodní rady hrdě hlásit Krajské odborové radě, že všech 34 zaměstnanců je organizováno v ROH. Stejně uskupení také stálo za návrhem na uvalení národní správy údajně pro nedostatky zjištěné při mzdové revizi, zatajení velké části zisku a znovuotevření případu údajné kolaborace Kyselákové za války¹¹⁰ (které později bylo opět zastaveno). Závodní rada navrhovala KOR za národního správce Jana Derku, člena MAV NF v Ivanovicích.¹¹¹ Tak se také na konci června výměrem ONV stalo. To vyvolalo ostrou reakci ze strany Hospodářské skupiny textilního a oděvního průmyslu Ústředního svazu čs. průmyslu, která měla na starosti vyhotovení seznamů firem s předpoklady pro znárodnění v tzv. druhé znárodnovací vlně, na nichž však Kyseláková firma nefigurovala. A i v případě splnění všech zákonných náležitostí pro uvalení národní správy by podle Skupiny bylo vhodnější firmu začlenit do příslušného národního podniku, v tomto případě KOH-I-NOOR (Waldes).¹¹²

Následovala manifestační prohlášení zaměstnanců firmy odmítající nadále pracovat s M. Kyselákovou, ponejvíce se odvolávající na její údajné chování za války a finanční machinace. Hospodářská skupina však trvala na prošetření způsobilosti dosazeného národního správce, jelikož si byla vědoma významu exportu perleťových knoflíků.

Ukázkový příklad obratného žonglování s novými směrnicemi a vyhláškami pak představovala Derkova žádost o přijetí 17 nových dělníků, údajně kvůli včasnému zhotovení knoflíků určených právě pro export. Spolu s dosavadním počtem 35 zaměstnanců by tak firma rázem podléhala druhému znárodnění, kterážto žádost byla adresovaná až do rukou tehdejšího ministra průmyslu Gustava Klimenta. Jeho vyhláškou z 27. října tak byla firma znárodněna a přiřčleněna k národnímu podniku KOH-I-NOOR. Jako studená sprcha pak muselo působit

¹¹⁰ Kvůli tomu také nebyla připuštěna ke květnovým „volbám“ do Národního shromáždění. SOkA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané 1945-1990 (1992), K22, inv. č. 106.

¹¹¹ SOkA Vyškov, fond MV NF okresu Vyškov, Ivanovice na Hané, kart. 13, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí výboru s přílohami, korespondence, oběžníky.

¹¹² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 542, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

vyměření měsíčního výživného na tři nezletilé děti Kyselákové po dobu Derkova správcovství ve výši 3000 Kčs, zatímco odměna národního správce činila 6000 Kč za měsíc. Stejně jako znárodnění všech nemovitostí bývalé majitelky, jež v době znárodnění nesloužily pro firemní účely a zestátnění tudíž nepodléhaly, avšak vyskytla se „naléhavá potřeba zřídit zde skladiště“.¹¹³

Smutným epilogem budiž fakt, že tradiční ivanovické odvětví se poté dlouho neudrželo. Znárodněná firma se stala pobočným závodem národního podniku KOH-I-NOOR Vyškov a v červenci roku 1952 byla degradována na pouhou jeho provozovnu bez veškeré administrativy. V té době také dochází ke snižování stavů, neboť dovoz surové perletě se stával v neklidné mezinárodní situaci čím dál více nákladnější záležitostí,¹¹⁴ což navíc umocňoval nástup syntetických materiálů. V polovině 50. let zdejší závod definitivně zaniká a omezená výroba se kompletně přesouvá do Žirovnice.¹¹⁵

4.1.1.2 Živnosti kožešnické

Kožešnictví, jelikož se nejednalo o živnost obchodní a nestálo tudíž v první linii, přišlo na řadu na konci srpna roku 1949. Místních pět kožešnických řemeslníků obdrželo výměry o zavedení národní správy pro své živnosti, přičemž důvody vyznívaly vesměs podobně. Tak například Karel Ševčík, jenž se kromě vydělávání zabýval rovněž opravami kožešin, dostal pokutu 2000 Kčs podle dekretu č. 109/1945¹¹⁶, čímž bylo podle výměru prokázáno, že „svým jednáním může ohrozit provádění 5 LP“.¹¹⁷ U dalších dvou pro změnu byly zjištěny „závady...hospodářství při provozu Vašeho podniku“.¹¹⁸ K Vladislavu Raškovi se dokumenty k předání živnosti nedochovaly. Těžko říci, do jaké míry to ovlivnila skutečnost, že dotyčný v prvních poválečných volbách kandidoval do MNV za KSČ¹¹⁹ a rovněž se činil v MAV NF¹²⁰. Není tedy zcela jasné, zda jakožto komunista šel „dobrovolným začleněním“ příkladem ostatním živnostníkům či bez větších problémů pokračoval v řemesle byť pod krycím pláštěm národní správy, avšak víceméně samostatně.

Každopádně kožešnické dílny přešly pod národní podnik Kara, kožešnické závody Praha. Ten prošel krátce poté reorganizací, v rámci níž se rozdělil na dva národní podniky,

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹¹⁵ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 66.

¹¹⁶ Dekret prezidenta o řízení výroby.

¹¹⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků. - 5 LP = pětiletý plán.

¹¹⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹¹⁹ SOkA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané 1945-1990 (1992), kart. K22, inv. č. 106.

¹²⁰ SOkA Vyškov, fond MV NF okresu Vyškov, Ivanovice na Hané, kart. 13, inv. č. 1.

z nichž Kotov (=kožešnické továrny), činění a barvení kožešin, Trutnov, převzal v listopadu 1949 i uvedené kožešnické podniky. V únoru následujícího roku zastavil Kotov provoz v živnosti Fr. Moravčíka údajně pro nevyhovující prostory, přičemž sám bývalý majitel už po předchozím převzetí Karou odešel pracovat do místní sladovny.

V případě firmy Fr. Šťastného Kotov rovněž přistoupil k likvidaci. Avšak v tomto případě bývalý majitel dosud pokračoval s několika námezdními silami v řemesle pod národní správou. Živnostenský provoz zde byl ukončen k 31. říjnu 1949 a od té chvíle měl místnosti provozovny Kotov od bývalého majitele v nájmu. Ovšem když při konečném vyúčtování podniku v září roku 1950 namítl Šťastný, že vůči Kotovu má pohledávku za nájemné ve výši 21 000 Kčs, bylo rozhodnuto, že částka bude poukázána na úhradu dlužných daní bývalého živnostníka. Zbytek zařízení a stroje, jež Kotov neodkoupil, mu byly „blahosklonně“ vráceny...¹²¹

V poměru k dané situaci nakonec nejlépe dopadl Karel Ševčík, jelikož právě jeho provozovna se měla v Ivanovicích jako jediná zachovat. Kotov poté přikročil k tehdy běžné praxi, kdy zažádal o zrušení národní správy, aby následně provozovnu převzal od Ševčíka do nájmu. Tak bylo docíleno toho, že majitel se musel o zařízení jakožto i o budovy starat z vlastní kapsy, přičemž výše nájmu byla vždy stanovena tak, aby nemohla být vnímána jako bezpracný zisk vlastníka.¹²² V červenci roku 1950 byl Ševčík spolu s dvěma dřívějšími zaměstnanci zapojen „v rámci socializace soukromého sektoru“ do národního podniku Obnova n. p., Gottwaldov.¹²³ Podle sdělení podnikového ředitele z poloviny roku 1951 dokonce byla bývalá Ševčíkova provozovna co do odbornosti a strojů jediná svého druhu v Československu...¹²⁴

4.1.1.3 Další živnosti

Nejtragičtější případem první socializační fáze se stalo znárodnění firmy Václava Egera – výroba prádla a lehké konfekce. Krátce po únoru majitel pod nátlakem pronajmul obě tovární budovy Oděvním závodům Jiřího Wolkera (OZ JW) z Prostějova. Když však nájemce prahnul po rozšíření výroby spojené se stavebními adaptacemi, narazil na odpor majitele.¹²⁵ Jak moc toužil OZ JW po přičlenění továrny naznačuje následně Egerovo zařazení do tábora

¹²¹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹²² Navíc rozložena do splátek, které nebyly vždy dodržovány. MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 152.

¹²³ Podnik byl zřízen kvůli neutěšenému stavu sektoru oprav a údržby v kožedělných odvětvích a zahrnoval v sobě též živnosti obuvnické a sedlářské.

¹²⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹²⁵ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

nucené práce na dva roky. Ačkoliv s tovární výrobou započal až po válce,¹²⁶ ve výnosu KNV pro zařazení do TNP z 8. března 1950 stálo „válečný zbohatlík a nepřítel dělnické třídy“...¹²⁷

Komise KNV zároveň rozhodla o znárodnění veškerého majetku a odnětí živnostenského oprávnění, čímž továrna definitivně přešla pod křídla OZ JW.¹²⁸ Po vypršení trestu se Eger do Ivanovic již nevrátil a jeho synové po dosažení plnoletosti v roce 1954 marně žádali o navrácení rodinného domku nezákonně znárodněného.¹²⁹

V souvislosti s reorganizací dřevařského průmyslu byly již krátce po únoru rovněž znárodněny obě ivanovické pily. Jedna z nich byla ovšem v důsledku plánovaného hospodářství odsouzena k zániku – pila Hořavova. Naproti tomu pila Vojtěcha Kadlčíka, jenž měl vedle toho zřízen také obchod s dřívím všeho druhu, byla vyhláškou z 27. října 1948 sice rovněž znárodněna,¹³⁰ avšak podle plánů měla zůstat v provozu začleněním do Dřevony n. p.¹³¹

Komunistickému běsnění za eliminaci „vykořisťovatelských vrstev“ neunikla ani odvětví, u kterých by jen málokdo čekal nadměrné zisky. Přesto ONV na konci roku 1949 odebral živnostenské oprávnění jedinému ivanovickému kapelníkovi na návrh Hudební a artistické ústředny v Praze. V důvodové zprávě se uvádí, že stávající předpisy „zcela znemožňují výstavbu naší národní kultury v oblasti hudby“, jelikož „docházelo často k přímému vykořisťování hudebníků“ a kapelníci „pobírali bezpracné zisky“.¹³²

4.1.1.4 Obchodníci

Hon na obchodníky v Ivanovicích započal poněkud netypicky u knihkupectví Karla Kvapila. Tomu byla výměrem ministerstva obchodu z 18. ledna 1949 na obchod dosazena národní správa pro „hospodářské nesrovnalosti /pletichy/ závažného rázu“. Správu dostal na starost Sbor národních správců knihkupeckých podniků (Rovnost), ovšem hned v červnu téhož roku otěže přebírá Družstvo knihkupců a nakladatelů (Kniha lidu). Krátce po lednovém předání musel majitel obchod opustit, avšak po intervenci MNV se mohl vrátit a nadále

¹²⁶ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 95.

¹²⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 331, inv. č. 420, Zařazení do TNP.

¹²⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹²⁹ PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. s. 95.

¹³⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 146, inv. č. 258, Znárodnění, začlenění.

¹³¹ MZA Brno, fond K 277, Dřevona, kart. 1, inv. č. 3.

¹³² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kar. 341, inv. č. 446, Živnostenské záležitosti.

knihkupectví vedl za služební plat. Na přelomu let 1952/53 byl obchod výměrem ministerstva informací a národní osvěty určen k likvidaci.¹³³

Krátce poté ke konci ledna přišla řada na železářství Jindřicha Štěpaníka. Národní podnik Kovomat Praha v důsledku budování distribuční sítě podal návrh na jeho znárodnění,¹³⁴ jelikož jeho železářství dostalo nálepku velkoobchodní. Návrh Kovomat zaslal průmyslovému referátu ZNV, z čehož je patrné, že Krajské národní výbory teprve rozjížděly svou činnost a přebírání kompetencí.¹³⁵ Výměr ONV k zavedení národní správy z 10. března už byl adresován KNV.¹³⁶

V případě, že nebylo možno živnostníka obvinít z hospodářských nesrovnalostí, vyvíjely příslušné úřady na dotyčného nátlak k začlenění do „vyšších forem“. Teprve po delším odolávání se přistoupilo k radikálnějším krokům. Takový případ nastal u řezníka a uzenáře Antonína Kudínka, jenž se i podle vyjádření MNV těšil široké oblibě u ivanovických občanů. V průběhu roku 1949 mu ONV zakázal výrobu uzenin, avšak na základě soukromého udání, že je vyrábí i nadále a navíc k zapojení do Masny, n. p. „nemá vůbec kladný poměr“, byl podán návrh na zavedení národní správy. Národním správcem pak byla v polovině února jmenována Masna,¹³⁷ jelikož potřebovala „nezbytně pro zásobování Ivanovic provozních místností“. Jak MNV, tak MAV NF se poté zasazoval, aby zde nadále právě pro svoji oblibu prodával bývalý majitel, ten však toho pro nemoc nebyl momentálně schopen. A tak, jelikož Masna neohodlala kompletně převzít odpovědnost za provozovnu, se opět přistoupilo k nájemnímu poměru na prodejnu a chladicí zařízení. Po jeho ukončení a likvidaci firmy mělo dojít k výplatě nájemného, ze kterého si však ONV zcela nesmyslně strhnul daň za rok 1950. I přes Kudínkův protest, že po většinu roku v podniku nepracoval a tudíž jeho výdělek nedosáhl zdanitelného minima, byl nucen daň zaplatit. Až po opakovaném přezkoumání ONV od požadavku upustil.¹³⁸

¹³³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 342, inv. č. 450, Převody podniků, živností a majetku do národních správ.

¹³⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 346, inv. č. 459, Znárodnění podniků.

¹³⁵ V rámci územní reorganizace dnem 1. 1. 1949 zaniklo zemské zřízení současně se vznikem 19 krajů, které rovněž přebíraly kompetence zaniklých Obch. a živnost. komor. JANÁK, Jan – KUBÍČEK, Jaromír: Přehled ústavních a správních institucí v Československu od r. 1945. Soupis pramenů a literatury. Praha 1972, s. 69-71.

¹³⁶ SOkA Vyškov, fond MNV Ivanovice na Hané, K 21, inv. č. 100, Zavedení národní správy, správci majetku.

¹³⁷ O příznačném rozvoji lidové slovesnosti v době přebírání místních podniků se vtipně zmiňuje kronikář. Do té doby nepředstavitelné a bizarní slovo „Masna“, tak dalo podnět k názvu holičství, jemuž se od té doby neřeklo jinak než „Chlupna“. Stejně tak Oděvní závody, jež se později v 50. letech přejmenovaly na Oděvní průmysl se zkratkou OP, lidová tvořivost překřtila na „Opičárnu“, přičemž tamním švadlenám údajně nijak nevadilo, že byly zvány „Opicemi“. SOkA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1949.

¹³⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

Rovněž v 2. pol. r. 1950 dochází k zapojení pekařů do nár. podniku Středomoravské mlýny,¹³⁹ kam byl přičleněn i obchod s cukrovinkami.¹⁴⁰

Ostatní obchodníci, spolu s dalšími živnostníky vesměs raději volili „dobrovolné“ začlenění, jelikož vlna restriktivních opatření na ně měla zničující dopad. Největším projevem „zatlačování a omezování“ pro ně představovalo zejména vyřazení z vázaného trhu po zavedení tzv. volného trhu od 1. ledna 1949, kde si bylo možno zakoupit zboží bez přidělového lístku. Není třeba dodávat, že takové zboží bylo několikanásobně dražší než na vázaném (přídělovém) trhu.¹⁴¹ Tak se stalo, že hned v roce 1949 se obchody se zbožím krátkým a textilním začlenily do národního podniku Tep, drogerie do Chemodrogy, papírnictví do Narpy, sklenářství do Sklo a porcelán (zkráceně Sklopor), obchod s elektro potřebami do Elektra a obchody se smíšeným zbožím do Pramenu.¹⁴²

Zbývali drobní obchodníci s ovocem, zeleninou, drůbeží apod., avšak čím dál omezenější přiděly zboží je postupně vyřazovaly z trhu a poslední taková obchodnice skládá živnost v srpnu roku 1950.¹⁴³

4.1.2 Druhá fáze socializace

Předěl mezi prvními dvěma fázemi spočívá především ve změně přístupu KSČ, jejíž divoce uplatňované „třídní principy“ musel po vzniklých problémech nutně vystřídat racionální postup. Jen za rok 1949 klesl počet soukromých živností o 34 000 (z celkových 182 000), což představovalo okolo 100 000 lidí.¹⁴⁴ Ti pak kromě začleňování do „vyšších forem“ odcházeli v hojném počtu do mohutně budovaného průmyslu, kde o ně jako o vysoce kvalifikované pracovní síly panoval trvale vysoký zájem. Mnozí z nich si rovněž finančně polepšili, jelikož zdaleka ne všichni „kapitalističtí“ živnostníci na tom byli tak dobře, jak komunisté bez ustání veřejně proklamovali. Zruční řemeslníci poté citelně scházeli zejména v sektoru oprav a údržby. Ten však nepředstavoval takový zisk, jako v případě výrobní činnosti a proto docházelo ke třenicím mezi komunálními a národními podniky a družstvy o to, který segment by měl tyto služby zajišťovat.

Problémy se zabývalo ministerstvo průmyslu a už na počátku roku 1950 předložilo Hospodářské radě konkrétní návrhy, jejichž jádro tvořily tzv. delimitace podniků, jež měly

¹³⁹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁴⁰ HERODEK, František: Na cestě k socialismu. In: Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959, s. 22.

¹⁴¹ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků. s. 121.

¹⁴² SOkA Vyškov, Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973, zápisy k roku 1949. Srov. HERODEK, František: Na cestě k socialismu. s. 22.

¹⁴³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 531, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

¹⁴⁴ KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků. s. 125.

vytyčit hranice působnosti mezi podniky komunálními a národními a družstvy a zamezit tím, aby mezi nimi vznikala konkurence. Národním podnikům tedy plány přisoudily roli výroby celostátního významu, zpracování surovin a jen ve výjimečných případech opravářskou činnost. Ta se naopak měla stát doménou komunálních podniků, které vedle toho byly pověřeny kompletním zajišťováním terciárního sektoru. Oproti národním podnikům, s nimiž se měly organicky doplňovat, se nepočítalo s jejich zaměřením na sériovou výrobu. Základní úkol družstev spočíval v získávání drobného soukromého výrobce pro „kolektivní spolupráci“. Rovněž se u nich neplánovala sériová výroba stejně jako instalace a co se týče oprav, ty se měly provádět pouze v souvislosti s kusovou výrobou; ta byla ponechána tvůrčím schopnostem „družstevníků“.¹⁴⁵

Počátkem dubna roku 1950 komunistické vedení přistoupilo k realizaci tzv. plánu „Ř“ (řemesla),¹⁴⁶ v souvislosti s nímž se sepisovaly seznamy všech živností, přičemž následně měl MNV a ONV určit optimální počet podniků v místě resp. na okrese s přihlédnutím k opravám, údržbám a službám.¹⁴⁷

4.1.2.1 Komunální podniky

Komunální podniky (KP) se jakožto nový „projekt“ budovaly prakticky od nuly, byť většinou na základech nějaké znárodněné firmy. S tím souvisel mohutný nárůst administrativy a proto není divu, že jak ONV, tak MNV zpočátku přistupovaly k jejich zřizování značně zdrženlivě.

Zákon o komunálních podnicích č. 199/1948 Sb. vešel v platnost 29. ledna 1949 a téhož dne byl doplněn o prováděcí nařízení č. 10/1949. Mezi NV však příliš široký ohlas nevyvolal a tak už v březnu téhož roku si brněnský KNV stěžoval okresním NV, že nemají o zřizování zájem a to samé platilo v případě MNV. Stejně tak Ivanovice poslední březnový den oznámily ONV, že „zřizování podniků ve zdejší městi je zatím bezpředmětné“.¹⁴⁸

Do poloviny roku 1950 proto vznikly pouze čtyři KP ve Vyškově (dopravní, stavební¹⁴⁹, pohostinství a následně sdružený, který měl prvně tři jmenované zastřešit), kde ke zřizování panovaly příznivé předpoklady především v podobě dostatku administrativních sil,

¹⁴⁵ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 166. Srov. DEYL Zdeněk: Poúnorové změny v řemesle. s. 167.

¹⁴⁶ KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948-1953, s. 114.

¹⁴⁷ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 163.

¹⁴⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 357, inv. č. 526, Zřizování komunálních podniků ve Vyškově.

¹⁴⁹ Ten se dostával do kolizí s ČSSZ, kam spadala i ivanovická stavební firma Oskara Funtíčka. Tamtéž.

a dále místní KP v Pustiměři a Drysicích. Sdružený komunální podnik města Vyškova (SKPMV) nakonec vznikl pouze na základech Povožnických podniků města Vyškova s přiřčením tří zahradnických živností a jedné pohřebnické v dubnu 1950. Z ivanovických podniků se „dobrovolně“ začlenili v červenci tři holiči a kadeřnice a v srpnu fotoateliér Fr. Cesara. Ačkoliv vyškovské KP měly působit i pro celý okres, rozhodlo ONV s ohledem na zákaz výpomoci (jak finanční, tak pracovními silami) mezi samostatnými KP o zřízení jednoho okresního KP, kam by se začlenily všechny živnosti do KP náležející. Přestože ministerstvo vnitra dávalo přednost místním KP před okresními, na přímluvu KNV, který se krátce po svém vzniku stal jakýmsi garantem ústředních směrnic v živnostenských otázkách,¹⁵⁰ dostal okresní KP zelenou.¹⁵¹

Počátkem listopadu 1950 tak schůze rady ONV rozhodla o vzniku Sdruženého komunálního podniku okresu vyškovského (SKPOV) z majetkových podstat SKPMV a Pohostinské služby města Vyškova, jenž svoji činnost zahájil 1. ledna následujícího roku. Vedle toho „povýšily“ Stavební podniky města Vyškova na Stavební kombinát okresu vyškovského, jež zahrnovaly živnosti související se stavitelstvím – cihelny, pískovny a kamenolomy. Důvodem pro vydělení stavebního KP ze SKPOV byla samostatnost plánování stavební činnosti, které mělo na starost KNV. Ze stavebního KP pouze převzal SKPOV na svá bedra sektor stolařů.¹⁵² Zato sem spadaly živnosti malířské a natěračské, což se týkalo i začlenění tří ivanovických malířů, stejně jako stavební firmy Julia Zvolského.

SKPOV v sobě naproti tomu zahrnoval celkem deset skupin s několika podskupinami. Z nich nás zajímá zejména 1. doprava a kovožpracující skupina (např. kovářství, autoopravny či nepravidelná nákladní autodoprava), 2. řemeslná výroba (kamenosochařství, bednářství, čalounictví, truhlářství, výroba prádla apod.), 3. pohostinská služba (veškeré hostince a ubytovací zařízení), 4. poslužné obory (holičství, pohřebnictví, fotoslužba, úklid apod.). Dalších šest skupin mělo víceméně charakter provozu, správy komunikací a údržby či zemědělské činnosti.¹⁵³

¹⁵⁰ Novým zákonem o komunálních podnicích č. 176/1950 Sb. se zřizovaly krajské inspektoráty KP, které převzaly odborné vrchní vedení KP. JANÁK, Jan – KUBÍČEK, Jaromír: Přehled ústavních a správních institucí. s. 193.

¹⁵¹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 549, inv. č. 791, Zřizování sdruženého komunálního podniku vyškovského okresu.

¹⁵² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 549, inv. č. 792, Zakládací listina sdruženého komunálního podniku vyškovského okresu.

¹⁵³ Tamtéž.

Z ivanovických podniků se krátce po vzniku do SKPOV začlenily tři stolařské živnosti včetně jedné provozovny Jana Šrubaře. Dále rovněž nepravidelná doprava Fr. Šťastné a především 5 místních pohostinských podniků.¹⁵⁴

Po vytvoření jednotného komunálního podniku zpravidla potřebovali přičlenění živnostníci rozsáhlejší prostory pro své pracovní činnosti, přičemž ne vždy se daly použít stávající místnosti případně dílny některého z nich. Tyto prostory pak nejčastěji získávali na úkor dosud soukromých živnostníků. Stačilo k tomu pouhé nařízení ONV, přičemž živnostník, jenž musel svoje provozní místnosti uvolnit, zpravidla neměl náhradní prostory, kde by mohl svoji živnost nadále provozovat, což vedlo k rušení živnosti.¹⁵⁵

4.1.3 Dotvoření socialistického sektoru a souhrn socializačního postupu

4.1.3.1 Dokončování socializace a povolování nových živností ve sledovaném období

Po dokončení začleňování do KP přecházely některé živnosti k tomu typické do JZD, tedy v případě, že již bylo v dané obci vytvořeno. V Ivanovicích se tak stalo v polovině roku 1950¹⁵⁶ a poté se začalo uvažovat o zapojení některých živnostníků, což už bylo zaneseno i do plánů „Ř“. Jednalo se zejména o kováře, koláře a strojní zámečníky. Demagogický a nátlakový způsob jednání se živnostníky vystihuje poznámka pod seznamem: „uvedené živnosti...budou začleněny, resp. bude se se jmenovanými živnostníky jednati o jejich začlenění“.¹⁵⁷ V Ivanovicích, ačkoliv se s oběma kováři rovněž počítalo k zapojení, ještě v roce 1953 stále figurovali na seznamu soukromých živností.¹⁵⁸

Nátlak na živnostníky k zapojování do „vyšších forem“ musel nutně působit odstrašujícím dojmem pro všechny obyvatele s byt' jen nepatrnými podnikatelskými ambicemi. Přesto se našlo několik takových, co si v daném období zažádalo (opovědělo) o povolení živnosti. Opověď se stávala většinou bezpředmětnou, avšak poté, co se přehnal živelná první fáze, roztáli i dříve nesmlouvaví byrokraté. Museli, jelikož i přes zřizování komunálních podniků zdecimovaný sektor oprav citelně scházet jak ve městech, tak v JZD. Povolení nové živnosti tedy mj. značně záviselo na odvětví.

¹⁵⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 549, inv. č. 791, Zřizování sdruženého komunálního podniku vyškovského okresu.

¹⁵⁵ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁵⁶ PALÁSEK, Emil. Ivanovice na Hané. s. 163.

¹⁵⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 533, inv. č. 761, Seznamy soukromých živností.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Zatímco před únorovým převratem o povolení či nepovolení nové živnosti rozhodoval Ústřední svaz řemesla resp. Obchodní a živnostenská komora, po únoru velké slovo získává dobrozdání MAV NF, jenž žádost zkoumal až po vyjádření MNV (posudky se nezdávaly) a často tak rozhodoval o bytí a nebytí. Kardinálním aspektem se stal žadatelův „postoj k lidově-demokratickému zřízení“,¹⁵⁹ přičemž v některých případech nepomohlo ani členství v MV KSC.¹⁶⁰

Po reorganizaci živnostenské samosprávy vznikl Svaz čs. živnostnictva, jenž se stal převodovou pákou státní správy v likvidaci živnostnictva¹⁶¹ a mj. rozhodoval o opovědích. Reálné poslání Svazu se projevilo i v Ivanovicích., když na počátku roku 1949 zažádal Karel Vilém o převzetí povoznické živnosti po svém strýci, přes dobrozdání MNV i MAV NF vyjádřil zamítavé stanovisko. A protože v té době ještě neexistoval příslušný KP, doporučil žadateli, aby se v případě nutné potřeby zapojil do některého z místních národních podniků jako zaměstnanec, vzhledem „k celkové politické situaci...směřující k tomu, aby živnostenský sektor nebyl rozšiřován“.¹⁶²

Pokud se však jednalo o živnost (zejména opravářskou či kovožpracující) jenž ve městě neměla své družstvo ani pobočku KP, stávalo se, že žadatel uspěl. Došlo dokonce k případu (ve 2. pol. r. 1951), že podkovářská koncese byla udělena i osobě vědomě „politicky nespolehlivé“, jednoduše proto, že toto v zemědělství nezbytné řemeslo v obci nikdo jiný nevykonával.¹⁶³

Další kategorii tvořili živnostníci, kteří žádali o udělení či ponechání živnosti tzv. „na dožití“. Jednalo se o přestárlé nebo invalidní osoby, pro něž byla nemyslitelná těžká práce v průmyslu a drobná domácí výroba pro ně představovala jedinou možnost obživy. I v těchto případech však hrálo roli vedle „třídního původu“ a postoji k režimu také odvětví. Tzn., že např. klempířství, kamenosochařství či kamnářství prošlo,¹⁶⁴ avšak pletařství už ne, vzhledem k tomu, že se v místě nacházela pobočka brněnských Družstevních pletáren a tkalcoven

¹⁵⁹ Místní stanice SNB zjišťovala počet stejných živností v obci, potřebu obyvatelstva, případný vliv nové živnosti na hospodářskou soutěž, majetkové poměry žadatele a národní spolehlivost; postoj k novému režimu se objevuje až na přelomu let 1948/49, přičemž ještě počátkem r. 1949 se tento požadavek na tiskopis dopisoval dodatečně. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 337, inv. č. 443, Živnosti svobodné a obchodní.

¹⁶⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 340, inv. č. 445, Koncese živností.

¹⁶¹ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 157. – Svaz zanikl výměrem ministerstva průmyslu s koncem roku 1952, kdy zřejmě ruku v ruce s postupující socializací a úbytkem živnostníků ztrácel na významu. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁶² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 341, inv. č. 446, Živnostenské záležitosti.

¹⁶³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 532, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

¹⁶⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529/530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

(Družená). Žadatelka, ač samoživitelka pětičlenné rodiny a navíc členka MV KSČ, uspěla až po odvolání ke KNV.¹⁶⁵

Podle živnostenského zákoníku také platila zásada, že živnost neprovozovaná déle než 6 měsíců automaticky zanikala. Příslušný referát ONV však na ten popud rušil živnosti, jejichž majitelé je nemohli pro nemoc či pro nucenou účast na žňových pracích nebo uhelných brigádách vykonávat. Znovuotevření živnosti pak opět záviselo na výše uvedených zásadách (zejména postoj k režimu a odvětví).¹⁶⁶

4.1.3.2 Stav živností v jednotlivých obdobích

Jelikož soukromé obchodnické živnosti spolu s hostinci téměř kompletně¹⁶⁷ vymizely z mapy Ivanovic do pol. r. 1951, nemá smysl vytvářet přehled stavů obchodů v průběhu let 1948-1953. Zbývá jen dodat, že koncem r. 1952 se přikročilo k reorganizaci obchodů, jež se nyní dělily na státní a družstevní. Ivanovice, u nichž došlo k degradaci Městského národního výboru na místní,¹⁶⁸ dostaly nálepkou venkovské město a tudíž všechny obchody od 1. prosince 1952 přešly pod Jednotu, výrobní a spotřební družstvo.¹⁶⁹

Řemeslné živnosti naproti tomu přežily kritický rok 1953, přestože se oproti předúnorovým stavům jednalo pouze o zlomek. Vývoj socializace můžeme sledovat především díky plánům „Ř“, v souvislosti s nimiž se pořizovaly seznamy živností v jednotlivých okresech s návrhy na jejich další osud. Poněvadž se nepodařilo vypátrat seznam ivanovických živností těsně před únorovým převratem, jsme nuceni se spokojit se soupisem z roku 1946. Ten může být na jednu stranu mírně zavádějící, jelikož i po tomto roce obyvatelstvo (mj. živnostníci) migrovalo do pohraničí, i když už ne v takových počtech jako bezprostředně po válce. Každopádně je však socializační proces nezastihl v Ivanovicích.

Řečí čísel si tedy ukážeme genezi počtu živností v letech 1946, 1951 a 1953. Údaje k roku 1951 se vztahují ke konci roku a zvolil jsem jej z důvodu vzniku SKPOV t. r., čímž v jeho průběhu došlo k zapojení většího počtu živností. A také v roce 1952 došlo k dalšímu sepisování plánů „Ř“, kde se zároveň uvádělo místo začlenění daného živnostníka v předchozích dvou letech. Údaje k roku 1953 rovněž nastiňují stav na konci roku, tzn. na konci první pětiletky.

¹⁶⁵ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Zůstal pouze jeden obchůdek se zlatým a stříbrným zbožím. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 533, inv. č. 761. Seznamy soukromých živností.

¹⁶⁸ PALÁSEK, Emil. Ivanovice na Hané. s. 73.

¹⁶⁹ Naproti tomu ve „skutečných“ městech zůstaly obchody samostatné podle odvětví (Masny, Narpy apod.). HERODEK, František: Na cestě k socialismu. s. 22.

	stavy v letech:		
	1946	1951	1953
soukromí živnostníci			
krejčí (pánští i dámští)	19	2	1
obuvníci	10	0	0
stolaři	9	3	1
kožešníci	6	0	0
zámečníci	4	3	1
malíři a natěrači	4	0	0
pokrývači	3	1	0
klempíři	2	2	1
koláři	2	2	1
kováři	2	2	1
sklenáři	2	0	0
kloboučnictví/modistství	2	2	0
hodináři	2	2	2
košíkáři	2	2	2
bednář	1	0	0
čalouník (sedlář)	1	1	1
kartáčník	1	1	1
dlaždič	1	0	0
elektrotechnik	1	0	0
knihař	1	0	0
kameník (sochař)	1	1	1
kočárník	1	0	0
kamnář	0	1	1
kominík	1	0	0
řezníci	6	0	0
pekaři	4	0	0
cukráři	2	0	0
holiči	5	0	0
autodopravci	2	1	0
povozníci	2	0	0
fotograf	1	0	0
kapelník	1	0	0
celkem	101	26	14
z původního počtu		25,74%	13,86%

Do přehledu jsem nezahrnul majitele větších živností – tzn. obě cihelny a obě pily (kromě jedné cihelny se na všechny vztahoval znárodnovací dekret) a továrnu na hospodářské stroje, kde syn zakladatele neměl zájem na pokračování provozu. Rovněž se zde nenacházejí živnosti související se zdravotnictvím (lékaři, lékárníci, zubaři, porodní asistentka i veterinář) a zemědělstvím (mlynáři).

K tomu všichni tři perletářští mistři byli zapojeni do podniku Bořivoje Kyseláka, proto též nejsou v tabulce zaneseni, jelikož i když měli vlastní živnostenský list, de facto spadali pod živnost jinou. Kováři, jak již bylo řečeno, se zapojili do JZD, ovšem nadále

figurovali jako soukromí živnostníci a to samé platí o jednom koláři. S kompletním přiřazením se počítalo až v průběhu roku 1953.

Poměrně vysoký počet obuvnických živností je neúměrně méně reflektován v nalezených materiálech. Dá se tedy předpokládat, že právě z řad obuvníků se rekrutoval největší počet „kolonizátorů“ pohraničí, i když skutečná příčina je nejasná. Naopak křeččí se vedle zapojení do OZ JW sdružovali do pobočky vyškovského družstva křeččích Vkus.

Z tabulky vyplývá masový úbytek živností v první fázi socializace. Při pohledu na vývoj je jasné, že jako první přišly na řadu živnosti s početnějším zastoupením (obuvníci, křeččí, kožešníci, stolaři, řezníci, pekaři), které zpravidla zanikaly již v letech 1949 a 1950. Spolu s nimi se staly prioritní živnosti lukrativnějšího rázu, kde se daly předpokládat vyšší výdělky (pekaři, řezníci, cukráři, autodopravci aj.). Naproti tomu řemesla marginální či spíše doplňková (kamenosochařství, košíkářství, kartáčnictví, kloboučnictví aj.) přetrvaly hlavní znárodnovací vlny i pětiletku. K tomu je nutno dodat, že většina těchto živností spadala do kategorie „na dožití“ a například košíkáři a kartáčník byli slepci. Zvláštní postavení měly kovozpracující živnosti (kováři a zámečníci), jejichž důležitost v opravářském sektoru si uvědomovali vládní činitelé i díky přínosu v JZD. Do této kategorie lze rovněž zařadit též koláře.

4.2 Rousínov

4.2.1 Socializace nábytkářského průmyslu

Je pochopitelné, že v případě Rousínova obracel socializační proces zraky v první řadě na rozsáhlý dřevařský průmysl. Bylo třeba vytvořit platformu, která by zastřešila a ovládla veškerou nábytkářskou výrobu. Tak krátce po únorovém převratu převzaly větší a střední podniky Spojené UP (uměleckoprůmyslové) závody, naopak malovýrobu mělo zajišťovat družstvo stolařů Drustol.

4.2.1.1 Vznik Spojených UP závodů

Během neklidných únorových dnů byly ustaveny ve všech větších nábytkářských továrnách akční výbory – Tusculum, Osolsobě, Hoffmann, Skřivánek, Skarytka a Sedlmajer. Vzhledem k tomu, že továrny podléhaly „druhé vlně znárodnění“, hned následující den po převratu jsou do podniků dosazováni národní správci, zatím provizorně pod patronátem

Spojených UP závodů v Brně. U posledně jmenované firmy však byl počet zaměstnanců uměle navýšen nad 50, podobně jako v případě Kyselákova perletářského podniku.¹⁷⁰ V polovině roku se počalo horečně jednat o budoucnosti rousínovského nábytkářského průmyslu. Dosavadní národní správa uvedených podniků požadovala začlenění pod Spojené UP závody Brno, což však rousínovští odmítali s vlastním návrhem na vytvoření samostatného stolařského průmyslu pojmenovaného po K. Gottwaldovi. Teprve až pod pohrůžkou zastavení provozu ve všech znárodněných firmách končí samostatnost většiny zdejší nábytkářské výroby. Vedle toho padly za oběť centralizaci dvě dýhární a tři pily.¹⁷¹ Značná část bývalých majitelů továren, dýháren a pil zaplatila za své postavení zpravidla dvěma lety v TNP – Bohumil Skřivánek, Eduard Sedlmajer, Otto Hoffmann, Jakub Oharek či Vilém Jelínek.¹⁷²

Svou hlavní budovu pak našel průmysl v prostorách bývalého Tuscula. Vedle uvedených znárodněných firem se do UP začlenilo vyhláškou ministerstva průmyslu z konce června 1948 53 stolařských živností z Rousínova a okolí,¹⁷³ čímž vznikl kombinát¹⁷⁴ s více než 900 zaměstnanci.¹⁷⁵

O dobrovolnosti začleněných menších stolařských živností hned v prvním roce UP se dá s úspěchem avšak pouze polemizovat. Počátkem roku 1950 se přistoupilo k druhé vlně pohlcování stolařských firem, kde už jsou k dispozici konkrétní ukázky nátlaku. Ve většině případů se postupovalo obdobně. Pobočka ROH stolařského podniku s cca 10-30 zaměstnanci dala podnět KOR k zavedení národní správy, kde nejčastějšími argumenty byly předluženost firmy, „asociální chování“ majitele, obchody „na černo“ či nedostatečné využití výrobní kapacity.¹⁷⁶ KOR poté adresovala žádost na zavedení národní správy ONV (v tomto případě se jednalo o 10 podniků), přičemž jako národního správce navrhla UP. Firmu poté v případě, že se nacházela v Rousínově, čekala likvidace a UP kompletně převzal (resp. za směšnou

¹⁷⁰ SEDLMAJER, Václav: Sto let rousínovské firmy Tusculum 1908-2008. Vyškovské noviny, 19, 2008, č. 26, s. 5.

¹⁷¹ SOkA Vyškov, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1948.

¹⁷² SEDLMAJER, Václav: Sto let rousínovské firmy Tusculum 1908-2008. s. 5. Srov. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 331, inv. č. 420, Zařazení do TNP.

¹⁷³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 543, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁷⁴ Spojení průmyslových závodů z různých výrobních odvětví v jeden podnik, v němž si jednotlivé závody vzájemně slouží dodávkami surovin či polovýrobních. KLIMEŠ, Lumír: Slovník cizích slov. s. 354.

¹⁷⁵ SVOBODA, Oldřich: 100 let výroby nábytku v Rousínově 1866-1966. s. 12. Srov. MZA, fond K 284, UP závody, s. p. , Rousínov, inventář.

¹⁷⁶ Zvláště argument o „předluženosti“ postrádal jakoukoliv logiku, jelikož se jednalo i o firmy, které vznikly až po válce, kde majitel i při nejlepší vůli nebyl schopen za tak krátkou dobu splatit veškeré pořizovací náklady na provozní zařízení. To navíc umocňovalo svévolné vypovězení úvěrů živnostníků příslušnými úřady. SOkA Vyškov, fond ONV, Vyškov, kart. 543/545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků. Srov. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 542, inv. č. 778, Zavedení národní správy fy Kropáček v Rousínově.

částku vykoupil) veškeré zařízení, suroviny a rozpracované výrobky.¹⁷⁷ V případě, že se podnik nacházel v jedné z okolních vesnic (Komořany, Tučapy aj.), stával se pobočným závodem UP.¹⁷⁸

Od počátku roku 1950 UP přechází pod podnikové vedení v Bučovicích. Vysněnou samostatnost získává až o 3 roky později, kdy výměrem ministra lesů a dřevařského průmyslu byly s platností od 1. 1. 1953 zřízeny UP závody, národní podnik, Rousínov.¹⁷⁹ Pětiletku zakončil nábytkářský gigant s počtem 1 200 zaměstnanců.¹⁸⁰

4.2.1.2 Výrobní družstvo stolařů Drustol

V dosavadním průběhu práce došlo jak na komunální, tak na národní podniky, stranou zatím zůstala pouze poslední z trojice složek socialistického sektoru – tzv. lidová družstva. Jelikož v Ivanovicích se s širším ohlasem neshledala, popíšeme si je právě na ideálním rousínovském příkladu.

V prvé řadě je nutno uvést, že s původními principy družstevnictví, tak jak vznikly v 2. pol. 19. stol. a fungovaly v několika obměnách až do r. 1948, měla tato lidová družstva pramálo společného.¹⁸¹ Dobově poplatné texty obvykle zdůrazňují vyváženou členskou základnu nejen z řad bývalých živnostníků a vlastníků dílen, ale i z dělníků, které tito živnostníci „vykořisťovali“. V případě Drustolu, jenž vznikl v roce 1950, však panovala drtivá převaha dělnictva, jelikož živnostníci „v budoucnost družstva nevěřili“. Přitom nikdo nezastíral, že iniciátory zrodu a vedení družstva byli komunisté.¹⁸² To samozřejmě hrálo v nechuti stolařů k družstvu podstatnou roli spolu se zánikem vlastního rozhodování a podřízení se „kolektivu“.

Družstvo logicky muselo zaměřit svoji výrobní činnost takovým způsobem, aby ani v nejmenším nemohlo konkurovat UP závodům. Proto se jeho doménou měla stát výroba zakázkového nábytku spolu s opravami. Tedy přesně v souladu s delimitačními směrnici. Skutečnost však byla taková, že hned v druhém roce existence tvořily prostředky na opravy a

¹⁷⁷ A to i v případech, kdy se zejména provozní zařízení nenacházelo v majetkové podstatě firmy, na což upozorňovali majitelé. Často se také stávalo, že kupní částka byla uhrazena na pohledávky vůči firmě a na daně. Ty však byly většinou nespravedlivě účtovány i za celý rok, ačkoliv národní správa byla vyměřována se zpětnou platností od počátku t. r. SOKA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 543, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků. Srov. MZA, fond H 505, Jan Ivoňák, výroba nábytku, Rousínov, kart. 1, inv. č. 2.

¹⁷⁸ SOKA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁷⁹ SOKA Vyškov, fond MNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 82, Seznam živností – složení živností.

¹⁸⁰ SVOBODA, Oldřich: 100 let výroby nábytku v Rousínově 1866-1966. s. 12.

¹⁸¹ PŮLPÁN, Karel: Nástin českých a československých hospodářských dějin. s. 203.

¹⁸² ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 173. Srov. Dřevodílo Rousínov. 30 let výrobního družstva (1945-1975). Rousínov 1975, s. 6.

údržbu méně než 2 % z celkového obrátu.¹⁸³ To je na jednu stranu pochopitelné, jelikož převaha dělnictva v družstvu neumožňovala rozsáhlejší investice a Drustol tudíž musel alespoň zpočátku upnout pozornost na ekonomicky výnosnější výrobu.

Z počátku existence byl Drustol nucen rovněž rezignovat na další z vytyčených družstevních úkolů – získávat pod svá křídla drobné výrobce – a to zejména z důvodu nedostatku materiálu a financí.¹⁸⁴ Tzn., že zájemci sice byli vedeni v evidenci družstva, ale nadále pracovali samostatně. ONV pak tlačil na vedení Drustolu k začlenění těchto zbytků samostatných stolařů v co nejkratší době a v případě neúspěchu doporučil k začlenění pod UP.¹⁸⁵ K soustavnějšímu začleňování živnostníků tak dochází až ke konci roku 1951 a v roce následujícím. Také díky tomu, že v listopadu r. 1951 byla Drustolu přidělena část prostor bývalé Sedlmajerovy firmy.¹⁸⁶

Pro literaturu družstva v komunistickém pojetí představovala umělý projekt, jenž takřka zápasil sám se sebou a měl problémy jak s odbytem, tak se zásobováním.¹⁸⁷ V Rousínově navíc tento stav umocňovala existence UP. Všechny tyto problémy nezastíraly i dobové texty. Ty však zároveň zdůraznily, že právě těžké začátky „prověřily pravý charakter“ jak družstva, tak funkcionářů, kteří museli často „ručit osobním majetkem“ a zároveň se mít na pozoru před „spekulanty“, kteří nevstoupili do družstva „s čistými úmysly“.¹⁸⁸ Nicméně rousínovské družstvo se udrželo a vlastním designem nábytku možná i přispělo alespoň k částečné „dezunifikaci“ celorepublikové nabídky.

4.2.2 Ostatní živnosti

O tom, že živnosti nesouvisející s nábytkářstvím stály v Rousínově na okraji zájmu, už byla řeč. Proto si jen ve stručnosti přiblížíme přechody významnějších živností.

¹⁸³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 125, inv. č. 230, Plánování podniků.

¹⁸⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 740, inv. č. 1071, Drustol – výrobní družstvo stolařů v Rousínově – přístavby v závodě.

¹⁸⁷ MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. s. 176.

¹⁸⁸ Dřevodílo Rousínov. 30 let výrobního družstva (1945-1975). Rousínov 1975, s. 9.

4.2.2.1 Živnosti obchodnické

Ačkoliv hlavní zátahy proti obchodníkům-šmelinářům probíhaly podle literární reflexe zejména v létě roku 1948, MAV NF v Rousínově se už na své březnové schůzi zabýval „šmelinou“, která zde „bují už od války“.¹⁸⁹

Zestátnění obchodu se pochopitelně týkalo v první řadě velkoobchodu, jenž zásoboval menší obchody. Hned druhý den po „únorovém vítězství“ tak obdržel majitel obchodu s železem Antonín Benc výměr o zavedení národní správy. Jeho obchod spadl do stejné kategorie jako Štěpaníkovo ivanovické železářství, avšak to postihlo začlenění do Kovomatu až v lednu následujícího roku.¹⁹⁰ Svou roli tak možná sehrála Bencova vedoucí pozice v místním sokolském kině, ze které byl rovněž bezprostředně po převratu odvolán.¹⁹¹

Stejný osud potkal obchod se dřevem Anežky Leznarové, jež k tomu vlastnila parní pilu. Národní správa byla uvalena v březnu téhož roku, přičemž Leznarová v té době zaměstnávala 7 osob. Kromě obligátních důvodů jako „zabezpečení plnění dvouletého plánu a zamezení rušivých zásahů v hospodářství“ jiné uvedeny nejsou a tak se rovněž nabízí postavení Leznarové coby „politicky nežádoucí“.¹⁹²

Na konci 1949, jak oznamuje kronikář, je „zhruba socializace...obchodu“ dokončena a následující rok je dokončena kompletně. Ve městě se tak nacházely 4 Masny (počátkem roku 1951 došlo k jejich začlenění do Pramenu¹⁹³), 6 obchodů (smíšené zboží přecházelo většinou do Včel a koloniály do Pramenů) a dále obchody národních podniků jako v Ivanovicích – Kovomat, Kniha lidu, Narpa, Sklo a porcelán, Chemodroga, prodejna Oděvního průmyslu a pekaři a cukráři začlenění ve Středomoravských mlýnech.¹⁹⁴

Přesto ještě v polovině roku 1951 projevuje ONV „dobrou vůli“ a povoluje do října následujícího roku nemocné obchodníci prodej kartáčnických a štětkařských výrobků ve všech obcích na okrese.¹⁹⁵ Podobnou shovívavost zřejmě hodlal projevit i u drobného trhovce s hračkami, brašnami, koši apod. rovněž pro přestárlost a zdravotní důvody. Prodej tak sice povolil, nákup zboží však už nikoliv, tudíž starci nezbylo, než živnost složit.¹⁹⁶

¹⁸⁹ SOkA Vyškov, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1948.

¹⁹⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 543, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁹¹ SOkA Vyškov, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1948.

¹⁹² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁹³ SOkA Vyškov, fond MNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 82, Seznam živností – složení živností.

¹⁹⁴ SOkA Vyškov, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1949 a 1950.

¹⁹⁵ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

¹⁹⁶ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 531, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

4.2.2.2 Ostatní živnosti

V předchozí kapitole byla řeč o socializaci pily a obchodu Anežky Leznarové. Právě taková kombinace živností byla komunistům nejvíce trnem v očích. Proto plánování v dřevařském průmyslu kladlo důraz na oddělení distribuce dřeva od výroby. To s sebou přineslo také likvidace pil a skladů dřeva a tak v Rousínově měla z dřívějších 4 pil zůstat jediná – pila Františka Kadlece.¹⁹⁷

Zanikla tak mj. pila Viléma Jelínka, jehož syn Jindřich vlastnil stavební firmu. Na ni byl podán návrh k uvalení národní správy v pol. roku 1949, pro údajnou fašistickou minulost celé rodiny ještě z dob 1. republiky. Jelikož však právě jeho firma dokončovala stavbu bytů pro učitele zdejších škol, místní funkcionáři po tu dobu „přivřeli oči“ a firmu odebrali až po dostavbě. Podnik tak přešel pod SPMV.¹⁹⁸

V polovině roku 1949 uvalil ONV národní správu na cihelnu Ing. Miloše Pavelky, kterou měl v nájmu majitel stavební firmy Ferdinand Špidla, z důvodu zařazení majitele do TNP. Ačkoliv zavedením národní správy byl zároveň rozváznán nájemní poměr se Špidlou, pohledávky vůči cihelně adresovaly Velkodistribuční podnik a Živnobanka nadále bývalému nájemci a situace dospěla až k hrozbám exekucemi. Mimo firmu však Špidla neměl šanci splatit byt jen část dlužné částky (jednalo se o statisíce) a proto požadoval náhradu za provedené investice po národním správci cihelny. Tím se v polovině r. 1950 staly SPMV a krátce poté se Špidla stejně jako bývalý majitel ocitl v TNP. Jelikož spis pro jeho zařazení se nedochoval, zůstává otázkou, zda důvodem zařazení byly jeho uplatňované nároky a nakolik tomu napomohl „provokativním“ pozdravem na konci odvolacího dopisu „Zdař Bůh“ namísto tehdy „politicky“ korektního „Práci čest“... Nicméně cihelnu přebírá počátkem roku 1951 spolu s Konečného cihelnou v Rousínovci SKOV-KP.¹⁹⁹

Co se týče začleňování dalších živností do KP, dělo se tak téměř souběžně s Ivanovicemi. Tzn., že kromě zmíněného začlenění Jelínkovy stavební firmy v druhé polovině roku 1951 přechází pět hostinců do Pohostinských podniků města Vyškova a po vytvoření SKPMV pohřební služba Stanislava Štěpánka.²⁰⁰ Do SPMV se v září roku 1950 rovněž začleňuje cementářství Emila Tomana, které krátce předtím „dobrovolně“ přešlo pod Maloměřickou cementárnu, n. p. Brno.²⁰¹

¹⁹⁷ MZA, fond K 277, Dřevona, kart. 1, inv. č. 3.

¹⁹⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

¹⁹⁹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 543, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

²⁰⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 549, inv. č. 791, Zřizování sdruženého komunálního podniku vyškovského okresu.

²⁰¹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

4.2.3 Dotvoření socialistického sektoru a souhrn socializačního postupu

4.2.3.1 Dokončování socializace a povolování nových živností

S postupujícím zestátněním malovýroby se citelně projevoval nedostatek některých živností ve městech. Zastavíme se nejdříve u kovářů a podkovářů, jelikož jejich nízký počet se ve vnitřním Rousínově projevoval nejmarkantněji. Zde totiž jakožto v průmyslovém městě z pochopitelných důvodů nedošlo k založení JZD; ve sledovaném období se tak stalo pouze v Rousínovci a to až v březnu roku 1953.²⁰² Kovářům tak po první fázi socializace nezbylo než se zapojovat do průmyslu, což z hlediska údržby a oprav představovalo časovanou bombu. Proto v červenci roku 1952 rousínovský MNV velmi rád povolil živnost kováři Flösslerovi na dožití,²⁰³ jenž se jí půl roku předtím byl nucen vzdát z důvodu odepření potravinových lístků (zaměstnával jednoho dělníka).²⁰⁴ To však situaci zdaleka neřešilo a v březnu následujícího roku už MNV bije na ONV na poplach, že „vzhledem na nová daňová a zásobovací opatření řada drobných živnostníků odhlašují živnosti a zůstává nevyřešena otázka jak v obci zajistiti údržbu“. To se netýkalo jen kovářů, ale stejně tak pokrývačů, klempířů, kolářů, sedlářů, kloboučníků a povozníků. O několik měsíců později dokonce MNV odmítl místním řemeslníkům složení živnosti kovářské a sedlářské, právě kvůli jejich katastrofálně nedostatečnému zastoupení v obci (sedlář zde byl dokonce jediný). ONV však přesto trval na zavedených daňových a přidělových opatřeních a tak MNV nezbylo než dotyčným pouze doporučit, aby navázali kontakt s příslušným KP.²⁰⁵

Stejně tak MNV reagoval v případě kamnářské živnosti rovněž přestárlého řemeslníka. Ten ze zdravotních důvodů dal živnost do klidu, avšak pro ONV, jak už bylo výše naznačeno, to znamenalo po šesti měsících nečinnosti živnost automaticky zrušit. Po zlepšení zdravotního stavu si kamnář zažádal o znovuotevření živnosti, přičemž MNV sice doporučil navázat jednání s KP, avšak zároveň se důrazně zasazoval, aby živnost zůstala ať už v jakékoliv formě v obci zachována.²⁰⁶

ONV vůbec postupoval v některých případech tak „akčně“, až se dostával do sporů s KNV. Jeden rousínovský klempíř, jenž pracoval pro Karosu n.p. ve Slavíkovcích (bývalý Lepilův karosářský závod) vlastnil zároveň živnost na opravy a údržbu. Jelikož však do dílen

²⁰² ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov. s. 281.

²⁰³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²⁰⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 531, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

²⁰⁵ SOkA Vyškov, fond MěNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 82, Seznam živností – složení živností.

²⁰⁶ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

docházel nepravidelně, přebírání zakázek vykonával jeho otec či manželka, což byl pro ONV spolu se zaměstnaneckým poměrem v Karose důvod pro odebrání živnostenského oprávnění. Své kompetence však výrazně překročil tím, že odvolání dotyčného ke KNV zamítl ještě před vyjádřením svého nadřízeného úřadu. V důvodové zprávě uvedl „musíme socializovat a na údržbu stačí v Rousínově klempíř Pila“. Následovala ostrá výtka KNV, jenž oponoval, že klempíř prokázal provozování živnosti po pracovní době a ONV neměl právo odvolání ke KNV založit. ONV tak byl nucen sklapnout podpatky a živnost dotyčnému znovu otevřít.²⁰⁷

Neutěšené poměry v sektoru oprav a údržby pak možná až nechtěně trefně glosoval i kronikář. Při uvádění počtu živností na konci roku 1952 se vyjádřil o tom, že „sem tam dělá někdo načerno“, k čemuž nepokrytě dodal, že i „veřejní činitelé to mlčky trpí a občas si také nechají něco opravit, protože v komunálních podnicích ve Vyškově to trvá dlouho, zato je to ale hodně drahé“. Vše ale vyvažuje následná sarkastická poznámka, že tím vlastně „podporujeme soukromě soukromý sektor – zbytky kapitalismu – ale ono mu to stejně nic nepomůže“.²⁰⁸

V dosavadních případech se jednalo o živnosti v obci výrazně nedostatkové. Zcela jinak se pak postupovalo v otázkách soukromých živností stolařských, kde se v žádostech o ponechání živnosti často nebral zřetel ani na neutěšené sociální postavení žadatele a jeho rodiny. MNV mimoto důrazně upozorňoval také na odstranění firemních tabulí z bývalých stolařských dílen zřejmě za účelem jakéhokoliv byt' jen pomyšlení na konkurenci místním nábytkářským monopolům v podobě UP a Drustolu.²⁰⁹ Při žádostech o živnost pak úřady automaticky odkazovaly na Drustol. V případě stolařů z okolních vesnic (Habrovany) se doporučovalo dotyčnému zapojení do n.p. či KP i přes jejich neexistenci v dané obci. Stalo se dokonce, že samotný MV KSČ se touto cestou zasazoval o zřízení příslušné pobočky KP, ačkoliv mu muselo být jasné, že zejména z finančních a prostorových důvodů žádost nemá šanci na úspěch.²¹⁰

Co se týče povolování nových živností, nastal v Rousínově jeden tragikomický případ. Počátkem února roku 1948 si žadatel opověděl živnost na brusičství skla. Podobné řemeslo v obci nikdo jiný nevykonával a svůj význam navíc mělo i ve stolařství. To si uvědomovaly i úřady a proto příslušník SNB zřízení živnosti doporučil. Mezitím však došlo k převratu a v příslušných povolovacích úřadech získaly hlavní slovo akční výbory. Tak otevření živnosti

²⁰⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²⁰⁸ SOkA Vyškov, Kronika Nového Rousínova 1908-1954, Zápisy k roku 1952.

²⁰⁹ SOkA Vyškov, fond MěNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 82, Seznam živností – složení živností. Srov. SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²¹⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

postupně nedoporučilo Společenstvo sklenářů, brusičů a foukačů skla, Ústřední svaz čs. řemesla a nakonec i Obchodní a živnostenská komora – vše s odůvodněním „nedostatečné hospodářské potřeby v obci“. Žadatel nakonec neuspěl ani po odvolání k ZNV.²¹¹

Nutno dodat, že zhruba ve stejné době byla jinému žadateli udělena koncese pro nepravidelnou osobní dopravu, aby ji dotyčný ani ne za rok a půl po vlně restriktivních opatření opět vrátil.²¹²

4.2.3.2 Stavby živností v jednotlivých obdobích

Socializace obchodní sféry měla v obou obcích takřka shodný průběh. V Rousínově tak po skončení první fáze zůstal jediný obchod – stejně jako v Ivanovicích – se zlatým a stříbrným zbožím.

Jinak je v případě Rousínova statistická práce nepoměrně jednodušší než u Ivanovic. K dispozici je totiž každoroční soupis živností v kronice, seznam vyhotovený po zavedení národního pojištění a nakonec i plány „Ř“, což dokonce umožňuje „luxus“ vzájemného porovnání. Proto rovnou přejdeme k tabulce, kde jen dodám, že do soupisu jsou zahrnuty i živnosti z Rousínovce a Slavíkovice spadající pod Rousínov. Coby výchozí stav živností poslouží seznam z dubna roku 1948, jelikož oproti Ivanovicím zase není k dispozici seznam z roku 1946. Dá se však předpokládat, že mezi těmito roky došlo v obou obcích jen k minimálním změnám, jelikož živnostníci v této době zatím neměli důvod k masovému skládání živností.

	stavy v letech:		
	1948	1951	1953
soukromá živnost			
stolaři	51	15	10
krejčí	11	3	0
zámečníci	6	2	2
malíři a natěrači	5	1	0
čalouníci	4	1	1
obuvníci	3	1	1
řezbáři	3	0	0
klempíři	3	2	1
stavitelé	3	1	1
kloboučník/modistky	3	1	0
kožešníci	2	0	0
koláři	2	1	1
kováři a podkováři	2	1	1
sklenáři	2	1	0

²¹¹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 338, inv. č. 444, Živnosti řemeslné.

²¹² SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 531, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

hodinář	1	1	1
studnař	1	1	0
sedlář	1	1	1
soustružník	1	1	0
rámování obrazů	1	0	0
kamenosochaři	1	2	1
instalatér	1	1	0
elektrotechnik	1	0	0
kartáčnice	1	0	0
kamnař	1	1	0
pletařství	1	0	0
majitel strojní dílny	1	0	0
kachličkář	1	0	0
cementářství	1	0	0
autodílna	1	0	0
pokryvači	0	2	1
kominík	1	0	0
knihař	0	1	1
řezníci	7	0	0
pekaři	3	0	0
cukráři	2	0	0
holiči	7	0	0
autodopravci	5	1	0
povozníci	1	4	2
fotograf	0	1	0
varhaník	1	0	0
pohřební služba	1	0	0
celkem	143	47	25
z původního počtu		32,86%	17,48%

Z tabulky můžeme vyčíst stejně jako v Ivanovicích rozhodující úbytek živností v první fázi socializace a to v prvé řadě u lukrativnějších a četnějších živností. Přitom je jasné, že veškerá aktivita se točila kolem stolařství. Přes výše naznačené možná překvapí, že rok 1951 přežilo ještě 15 soukromých stolařů a konec 1. pětiletky 10. Všichni tito stolaři však spadali do kategorie „na dožití“ a úřady na ně i přes jejich mnohdy vysoký věk a neutěšený zdravotní stav vyvíjely stálý nátlak k začlenění do „vyšších forem“, v tomto případě do Drustolu, což je také naznačeno v plánech „Ř“. Ostatní přeživší živnosti spadají do sektoru oprav a údržby (kovář, kolář, zámečníci či klempíři) a i tak jejich počty nedokázaly uspokojit místní poptávku.

Údiv možná také vyvolá udělení tří nových povoznických koncesí i po započetí socializačního procesu. Avšak ve městě, kde se pohyboval velký počet i cizích pracovních sil, se všichni povozníci naprosto bez problémů dokázali uživit a ještě si MNV stěžoval ONV, že nejsou schopni krýt poptávku. To samé platilo o pokrývačích, jejichž živnosti byly otevřeny rovněž až po započetí socializace.

5 PERZEKUCE

Na různé formy perzekuce jsme narazili již během dosavadního popisu socializačního vývoje v obou obcích. Proto nyní výčet jen doplníme o další nalezené ukázky nátlaku a šikany ze strany vládního aparátu, přičemž občas zabrousíme i do jiných obcí vyškovského okresu.

5.1 Na svobodě

Začneme od nejnižších stupínků čili restriktivních opatření proti živnostnictvu jako celku, což se projevilo nejvíce vyřazením z vázaného (přídělového) trhu, tzn. ztrátou nároků na potravinové lístky a šatenky, neúnosným daňovým zatížením a omezeným přidělem surovin potřebných pro vlastní podnikání. Ve Vyškově se tak vyskytl případ, kdy hodinář, jenž pracoval sám, už nebyl schopen tyto přemrštěné životní náklady nést a proto svoji živnost odhlásil, přičemž jeho důvodová zpráva hovoří za vše: „Chci s konečnou platností skoncovat s t. zv. titulem „soukromý podnikatel“, a je mým přáním zapojiti se do pracovního procesu jako nediskriminovaný občan tohoto státu tak, abych konečně dosáhl svých občanských práv, které mi po právu náleží.“²¹³ Jistý stolař z nedalekých Račic zase po nedostatečném přidělování materiálu odešel pracovat do Škodových závodů a po zranění žádal o znovuotevření živnosti. V žádosti výslovně uvedl, že v průmyslu měl až o 400 Kčs vyšší týdenní plat než jako soukromý stolař; přiděl materiálu však nedoznal pozitivních změn.²¹⁴

O svévolném rušení živností po dobu nemoci ze strany ONV už byla řeč. Došlo však k případu, kdy rousínovský autodopravce dal živnost do klidu kvůli zranění ruky, avšak po dobu rekonvalescence vypomohl svým autem na jedné svatbě. Na základě udání pak ONV uložil MNV, aby sledoval jeho auto, jelikož měl za to, že živnost dal do klidu proto, „aby se vyhnul placení daní a prováděl svoji živnost“.²¹⁵ Po šesti měsících jeho neschopnosti tak ONV opět přistoupil k odebrání živnosti.²¹⁶ ONV dokázal zajít i tak daleko, že živnost zrušil

²¹³ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ SOkA Vyškov, fond MěNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 82, Seznam živností – složení živností.

²¹⁶ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 531, inv. č. 758, Živnostenská koncese.

po šestiměsíční nečinnosti řemeslníkovi, jenž ve své dílně musel po tu dobu mít uskladněno obilí místního JZD, následkem čehož neměl živnost kde provozovat.

Vesnice byly rozděleny vinou probíhající kolektivizace, což poskytovalo živnou půdu udavačství. Tak se stalo, že v Medlovicích, ležících v sousedství Ivanovic si místní kovář vysloužil předvolání a důtku za nabroušení pěti motyk, přičemž následně vyšlo najevo, že dosud není členem JZD.²¹⁷

Do další kategorie perzekuce spadají pokuty udělované za nejrůznější přestupky bývalým či t. č. živnostníkům, jež byly pro drtivou většinu z nich likvidační. Například bývalému rousínovskému stolaři, jehož živnost pohltily UP závody, ještě v době, kdy dílnu sám provozoval, přijal zakázku, kterou však vyhotovil a dostal zaplacenou až po znárodnění jeho firmy. Ačkoliv se v podstatě nejednalo o žádný přestupek, stolař dostal pokutu 15 000 Kčs za „pletichy při prodeji nábytku“.²¹⁸ Rovněž při udělování pokut za stavební přestupky bývalých živnostníků trestní referát ONV nešetřil ciframi. Z výpovědí jednotlivých účastníků jednání plyne, že drobné stavební úpravy prováděli za ústního souhlasu MNV či ONV, avšak po dokončení se vždy našel někdo, kdo „nelegální“ přestavbu udal. Pokuty se pak pohybovaly ve výši do 15 000 až do 35 000. Po odvolání ke KNV dostal MV KSČ či MNV za úkol vyšetřit sociální postavení potrestaného, avšak ve většině případů zvláště komunistické výbory usuzovaly, že dotyčný má jistě „finanční rezervy z dřívějšího samostatného podnikání“. Vyměřená pokuta proto když už, byla snížena jen nepatrně a pro bývalého živnostníka měla často katastrofální následky.²¹⁹

Samostatnou kapitolu tvoří uvalení národní správy na dopravní prostředky živnostníků. Ve většině případů se jednalo o osoby ve výkonu trestu či zařazené do TNP, kde zároveň zařazovací komise rozhodla o propadnutí majetku. Znárodnění automobilu však postihlo i bývalé majitele firem, jelikož se zrovna hodilo tomu či onomu uskupení. Stačilo, aby jeden ze zaměstnanců znárodněné firmy udal, že majitel auto používal i pro firemní účely, čímž se rázem zahrnuje do majetkových podstat znárodněného podniku. Auto poté převzal po předchozím vyžádání u ONV kupříkladu ČSM, OV KSČ, OAV NF, SKPOV, krajské velitelství StB či dokonce inseminační stanice. V případě bývalého majitele stolařství začleněného do UP, si auto přímo vyžádalo vedení závodů. Po návratu z TNP, pokud dotyčným nebyl zabaven veškerý majetek, auto většinou po vyžádání získávali zpět, mnohdy

²¹⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 530, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²¹⁸ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 529, inv. č. 757, Živnostensko-právní záležitosti.

²¹⁹ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 332, inv. č. 424, Trestní spisy.

ve značně dezolátním stavu, přičemž žádosti o proplacení oprav nebo nájemného se zpravidla stávaly bezpředmětnými.²²⁰

5.2 Zařazení do TNP

Zřízení táborů nucených prací podle zákona č. 247/1948 Sb. z 25. října 1948²²¹ se dělo jednak za účelem mimosoudního odklizení a izolace režimu nepohodlných osob, jednak tím komunisté získali levnou pracovní sílu především do primárního sektoru hospodářství. Zákon dělil osoby odsouzené k zařazení na tři kategorie, kde nás zajímá především hned ta první a zároveň nejohroženější. Týkala se osob vyhýbajících se práci nebo ohrožujících „výstavbu lidově demokratického zřízení“ nebo hospodářský život a osob, jež jim to umožňují. Toto nadměru povrchní vymezení se tak dalo vztáhnout na opilce a prostitutky, stejně jako na bývalé podnikatele, „šmelináře“ či statkáře.²²²

Podle tohoto paragrafu se tak dostali do táborů i všichni bývalí živnostníci z Rousínova, Ivanovic a dalších obcí. Nutno podotknout, že rousínovští měli v tomto „minisouboji“ nechtěnou převahu, jelikož zařazení do táborů postihlo až deset místních podnikatelů²²³ oproti jedinému ivanovickému. To však jen potvrzuje fakt, že do TNP byli zařazováni převážně továrníci a majitelé větších firem, kterých bylo v Ivanovicích minimum.

Návrh na zařazení podával ONV ke zvláštní komisi č. 13 KNV pro zařazování osob do TNP. Ta rozhodla o zařazení a zpětně odeslala zařazovací výměr ONV. Jak si však později ONV stěžoval, rozhodovala krajská komise o zařazování osob i bez jeho vědomí, čímž docházelo k intervencím na výbor ze strany rodinných příslušníků, avšak ONV jim důvod zařazení v takových případech nemohl sdělit. Proto odepřel tyto osoby zařazené bez jejich vědomí dodávat, čímž si okresní bezpečnostní referenti vysloužili předvolání k samotnému Šlingovi.²²⁴

Důvodové zprávy měly u většiny továrníků společného jmenovatele – „rozšiřování nepravdivých zpráv o znárodnění“ a „ohrožování hospodářského života“. Dále se vyskytovaly běžně „styky s osobami státu nepřátelskými“ a s nimi „provádění pletich proti lidově

²²⁰ SOKA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 544/545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

²²¹ BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954. Šenov 1996, s. 16.

²²² TAMTÉŽ, s. 17.

²²³ SEDLMAJER, Václav: Sto let rousínovské firmy Tusculum. s. 5. – Uvádí deset postižených podnikatelů, avšak na seznamu TNP pro okres Vyškov jich z tohoto počtu figuruje pouze osm; je možné, že zbylí dva neměli na vyškovském okrese přihlášený trvalý pobyt. K tomuto počtu ještě náleží výše zmíněný majitel rousínovské cihelny Pavelka a jeho nájemce Špidla, oba bytem v Brně. SOKA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 331, inv. č. 420, Zařazení do TNP.

²²⁴ Tamtéž.

demokratickému zřízení“, u osob typu co na srdci, to na jazyku i „hanobení představitelů budovatelského úsilí pracujícího lidu“. U obchodníků většinou stálo ve výměru spojení „nenapravitelný šmelinář“ a ve Vyškově došlo k případu, kdy byl živnostník poslán do tábora na dva roky za to, že „před sokolským sletem obcházel členy Sokola a vybízel je k provokacím proti dnešnímu zřízení“.²²⁵

Součástí zařazovacího výměru tvořilo u podnikatelů automaticky odejmutí živnostenského oprávnění, popř. uvalení národní správy na automobil nebo zabavení „nadměrného bytu“. Nejhůře v tomto ohledu dopadl zmíněný nábytkář Otto Hoffmann, před únorem aktivní člen lidové strany, jemuž po uplynutí dvou let v TNP bylo zapovězeno vrátit se nejen do Rousínova, ale do celého Brněnského kraje.

Většina dotyčných podala odvolání, jejichž vyhovění záviselo jak na délce vyměřeného pobytu, tak na bývalém postavení dotyčného. Tzn., že majitelům větších továren se převážně zamítalo, menším živnostníkům, pokud „vyfasovali“ více než jeden rok, se trest zkracoval zpravidla o tři měsíce.²²⁶

Ve výměrech se neuvádělo, do jakého konkrétního tábora se odsouzení posílali. Místo tedy lze určit pouze v případě, že součástí spisu bylo vysvědčení, jež každý „chovanec“ na konci pobytu obdržel a které fakticky rozhodovalo o jeho budoucnosti. Tak například bývalý majitel rousínovské dýhárně Vilém Jelínek, stejně jako bývalý majitel cihelny Pavelka a jeho nájemce skončili v táboře v Pardubicích, kde zařazení pracovali v místní továrně Synthesia Semtín či v ČSSZ. Naproti tomu stolař Oharek se dostal do místního podniku v Hodoníně u Kunštátu. Když opustíme brány Rousínova, vyškovský majitel lihovaru Antonín Gazda skončil v Ostravě ve Vítkovických železárnách.²²⁷ Uvedení tedy ještě měli poměrně štěstí v neštěstí, že neskončili v kamenolomu či dolech. I tak někteří ze zařazených museli být v průběhu pobytu propuštěni na zdravotní dovolenou a následky těžké práce si povětšinou nesli celý život.

Všichni v materiálech nalezení živnostníci na okrese Vyškov byli zařazení v roce 1949 a počátkem roku následujícího. V té době zařazování do TNP vrcholilo a v květnu 1950 tábory přebírá nově zřízené ministerstvo národní bezpečnosti v čele se zmíněným ivanovickým rodákem Ladislavem Kopřivou.²²⁸ Od té doby je zaznamenán pokles

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: Tábory nucené práce. s. 240.

²²⁸ Tamtéž, s. 184.

zařazených osob, s čímž souvisí rušení táborů. Do října roku 1951 pak zanikla většina z nich.²²⁹

5.3 Vězení

V Rousínově se vyskytli i minimálně tři živnostníci odsouzení k odnětí svobody. Ačkoliv ve dvou případech se jednalo o příslušníky odbojové organizace „Světлана“, ve výměře trestu jim status „soukromého podnikatele“ byl pochopitelně přičten k tíži. Řeč je o bývalém rousínoveckém stolaři Josefu Barušovi a řezníkovi Františku Limanovském. Avšak vzhledem k tomu, že činnost, podle počtu „namočených“ osob nejmasovější odbojové protikomunistické organizace, nebyla dosud řádně zmapována a k dispozici je pouze publikace Jaroslava Pospíšila spadající spíše do kategorie tzv. literatury faktu, se zastavíme u dvou dotyčných jen krátce.

Prvně jmenovaný se dostal do problémů již krátce po válce, když na něj byl uplatněn dekret č. 5/1945 Sb., ačkoliv podle místních v protektorátní době údajně neváhal podat pomocnou ruku partyzánům. Na základě „zrádcovského“ dekretu mu tak bylo znemožněno podnikat stejně jako se zúčastnit voleb v roce 1946.²³⁰ Od obvinění se však evidentně upustilo, jelikož dotyčný v roce 1948 již opět figuruje na seznamu soukromých živnostníků.²³¹ Nicméně nedlouho poté jej bývalý obchodní partner napojuje na odboj, stejně jako účetního jeho stolařské firmy Květoslava Pantůčka.²³² Ačkoliv Barušova ilegální činnost nebyla zcela jasná a prokázaná, byl odsouzen Státním soudem Brno na konci března 1950 na doživotí. Ve vězení nakonec strávil 12 roků a 11 měsíců.²³³

Podobný osud potkal i řezníka Limanovského a jeho ženu. Podle místních se jakožto řezník a uzenář těšil mezi rousínovským obyvatelstvem široké oblibě a velmi dobře prosperoval, což potvrdil i vedoucí Masny, pod níž Limanovského provozovna přešla.²³⁴ Kontakty se Světlanou u něj pravděpodobně nedosahovaly takové četnosti jako u Baruše.²³⁵ Přesto byl ve stejném procesu jako Baruš odsouzen k 14 rokům vězení, přičemž si odseděl 6

²²⁹ Tamtéž, s. 171.

²³⁰ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 70, inv. č. 195, Volby do NS.

²³¹ SOkA Vyškov, fond MěNV Rousínov, kart. 28, inv. č. 83, Seznam živnostníků a zemědělců podléhajících národnímu pojištění.

²³² POSPÍŠIL, Jaroslav: Hyeny v akci. Vizovice 2003, s. 426.

²³³ Konfederace politických vězňů. Přehled osob vězněných po roce 1948 na okrese Vyškov.

²³⁴ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 545, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

²³⁵ POSPÍŠIL, Jaroslav: Hyeny v akci. s. 312.

let a 9 měsíců. Jeho ženě pak byl dokonce vyměřen trest ve výši 16 let, z něhož strávila ve vězení 5 roků.²³⁶

Věznění postihlo ještě bývalého majitele rousínovského obchodu s kuchyňskými potřebami Evžena Červinku, avšak k jeho případu se podrobnosti zjistit nepodařilo. Zmíním tak pouze dopad jeho zajištění na zbytek rodiny. Jeho žena po dosazení národní správy na obchod opakovaně žádala o dávky na tři nezaopatřené děti a léčbu jednoho z nich. Na žádosti dlouho nebyl brán zřetel, přestože zdravotní stav jí nedovoloval namáhavější práci, kterou by byla schopna rodinu uživit. Z povahy jejích zoufalých dopisů na výbory plyne, že se nacházela ve vskutku neutěšené situaci a žádosti už poté dokonce urgovali někteří místní aparátčící. V ostrém protikladu k tomu stojí výměry o zavedení národní správy na cokoliv, kde se naopak postupovalo kvapem, jelikož důvodová zpráva vždy zdůrazňovala „nebezpečí z prodlení“.²³⁷

6 ZÁVĚR

V otázkách míry ochoty začleňování podnikatelů do „vyšších forem“ jsme si v uvedených příkladech dostatečně prokázali, že pro značnou část z nich znamenal zánik jejich soukromé výroby osobní tragédií. U dalších, k nimž chybí záznamy, se můžeme jen dohadovat, nakolik je ztráta vlastního rozhodování v pracovní činnosti postihla. Avšak je nadmíru jasné, že právě svoboda rozhodování, jež byla komunistům největším trnem v oku, hrála vždy nejvýznamnější roli v zakládání živnostenských listů. S tím souviselo vědomí živnostníků, že dokáží ve svém oboru pracovat lépe a rychleji, než jak se po nich požaduje v zaměstnání. Zapojování drobných výrobců do socialistického sektoru tudíž mělo za následek prudký pokles kvality výrobků, jelikož „socializované“ živnostníky ohodnocené fixní mzdou již nijak netlačila dřívější maximální snaha o rychlost, efektivitu a kvalitu.

A ani zdaleka ne všichni živnostníci, jež se víceméně dobrovolně zapojili do některého z KP, nebyli v novém působišti automaticky spokojeni, jelikož zde často scházelo modernější strojové vybavení a vázly dodávky surovin. Násilné stěhování pobočky KP do prostor dosud soukromého řemeslníka pak muselo nutně vrážet mezi obyvatele jedné obce klín, což následně vytvářelo živnou půdu pro udavačství ve všeobecné atmosféře neklidu.

²³⁶ Konfederace politických vězňů. Přehled osob vězněných po roce 1948 na okrese Vyškov.

²³⁷ SOkA Vyškov, fond ONV Vyškov, kart. 542, inv. č. 779, Národní správy – začlenění podniků.

V průběhu práce došlo na popis přechodu živností do všech typů „vyšších forem“, tzn. vznik obřího kombinátu, jenž pohltit místní i okolní živnosti, uvalení národní správy s následným přechodem pod národní podnik, vznik komunálního podniku a družstva. V těchto případech se Ivanovice s Rousínovem ideálně doplňují, proto se ve vzájemné komparaci zaměříme na paralelní porovnání začleňování živností s přihlédnutím na jejich počty v průběhu období a celkový dopad socializace na obě města jako taková.

Zastavíme se prvně u obchodní sféry, kde probíhala socializace nejdříve a víceméně souběžně. Započalo se velkoobchody, kde jediný rozdíl v obou obcích představovala režimu nepohodlná osoba rousínovského Antonína Bence, jehož železářství přešlo do státních rukou bezprostředně po převratu. Ostatní obchody přecházely do příslušných národních podniků v největších počtech během let 1949 a 1950 - především smíšené zboží, řeznictví a uzenářství, pekárny, drogerie, sklenářství, knihkupectví aj. Zbyli pouze stánkoví prodejci ovoce, zeleniny a drobného zboží (hračky, kartáče apod.), jež však časem pro nedostatečné zásobování byli nuceni své živnosti opustit. V obou obcích tak po uplynutí první socializační fáze shodně zůstaly pouze obchody se zlatým a stříbrným zbožím.

Co se týče uvalování národních správ, v Ivanovicích, jelikož se zde nenacházel soukromý podnik s více než 50 zaměstnanci, takřka nedošlo k uplatnění druhého znárodnovacího dekretu. Výjimku tvoří Kyselákův podnik, kde však byl počet účelově navýšen. S podobnými praktikami jsme se setkali i v Rousínově, kde naopak hned sedm podniků dekretu podléhalo. K tomu zde režim zestátnil i podniky, jež takového počtu zdaleka nedosahovaly - především místní pily, což nakonec postihlo i ty ivanovické.

Zatímco v Rousínově v první socializační fázi horečně probíhala centralizace stolařské výroby, v Ivanovicích se v té době setkáváme s přechody kožešnických živností pod Karu či hromadnějším začleňování krejčích do vyškovského družstva Vkus.

Pokud bychom chtěli vyjádřit první fázi v číslech, před započítáním socializace bylo v Ivanovicích vedeno 101 živnostníků, což vzhledem k počtu obyvatel (2 589 v roce 1950) představovalo 3,9 %. V Rousínově tento počet i s připojenými obcemi dosahoval 143 (z 3 102 obyvatel), oproti Ivanovicím tedy nepatrně více - 4,6 %. Na konci první fáze (v tomto případě na konci r. 1951) tvořil úbytek živností 74,26 % v Ivanovicích a 67,14 % v Rousínově.

Začleňování do komunálních podniků se v obou případech dotklo nejdříve stavitelů, následně holičů, malířů a pohostinských podniků. Poté přišly na řadu ostatní živnosti - kamenosochařství, bednářství či stolařství. Začleňování stolařů do KP se však z pochopitelných důvodů týkalo jen Ivanovic.

Mimoto během druhé fáze dochází k začleňování zbytků soukromých živností, přičemž zároveň se počalo o slovo důrazně hlásit nedostatečné zajištění nejn nutnějších oprav a údržby především v kovo zpracujících odvětvích. Tento problém palčivě postihl celou republiku, avšak na vesnicích, kde docházelo k zakládání JZD a s tím související přičleňování vhodných živností, se jej alespoň zčásti dařilo překonávat. To se také projevilo v obou městech. Zatímco v Ivanovicích se v této oblasti větší problémy nevyskytly, v Rousínově musel nejménou zasahovat MNV, jenž dokonce nepovolil skládání kovářských a sedlářských živností.

Co se týče ponechávání a povolování nových živností v obou městech, projevovala se všudypřítomná šikana a nechť rozšiřovat „soukromopodnikatelský sektor“. Povolovaly se tak pouze živnosti "na dožití", přičemž o konečném verdiktu rozhodovala celá řada faktorů. Rozdíl mezi oběma městy panoval pouze v otázce živností stolařských, kde pro povolení v Rousínově musely existovat opravdu mimořádné důvody, kdežto v Ivanovicích prošlo ponechání stolařské živnosti bez větších komplikací.

Pětiletý plán zakončily Ivanovice s počtem 14 živností, což představovalo 13,86 % z původního počtu. V Rousínově se zachovalo 25 živností, což tvořilo 17,48 %. Celorepublikovému průměru se tedy více přiblížily Ivanovice, jelikož Markův výzkum došel k číslu 13,04 %.

Perzekuce živnostníků se celkově projevila mnohem více v Rousínově než v Ivanovicích. Deset místních továrníků a živnostníků bylo odesláno do TNP oproti jedinému ivanovickému. K tomu se zde vyskytli minimálně tři odsouzení k poměrně vysokým trestům odnětí svobody. V případě nižších stupňů perzekuce má Rousínov rovněž navrch, i když zde už záleží více na subjektivním posouzení. I tak je nepochybné, že představitelé rousínovského MNV prokázali mnohem větší aktivitu, v čemž jim zdatně sekundovali a mnohdy je i daleko překonali byrokraté na okresní úrovni. Živelnost rousínovských vládců pak měla nepochybně vliv na ohlas protikomunistického odboje mezi místními, do něhož se zapojili i výše zmínění živnostníci.

Tím se dostáváme k porovnání politických souvislostí a jejich vlivu na další vývoj obou měst. Ze zápisů schůzí rady rousínovského MNV vyplývá neomezená oddanost novému režimu a zejména k osobě Klementa Gottwalda, o jehož zdejší působení již byla řeč. Demonstruje to především snaha místních funkcionářů zahrnout prezidentovo jméno do názvu UP závodů a poté dokonce záměr obdarit Rousínov přídomek „Gottwaldův“. Naproti tomu v Ivanovicích se místní aparát zjevně omezoval na povinné úlitby „bohům“ a ke svému

„významnému“ rodáku L. Kopřivovi krom udělení čestného občanství vřelejší city neprojevoval. Nabízí se otázka, zda právě tento rozpor mohl sehrát byt' jen dílčí úlohu v degradaci Ivanovic na pouhé venkovské město a naopak výstavbě Rousínova coby centra nábytkářské výroby, i když je pochopitelné, že hlavní roli nepochybně sehrála už dřívější existence místních nábytkářských továren.

Z celkového pohledu se tak zdá, že na socializaci co do rozvoje města mnohem více získal Rousínov. Zdejší závody nabízely zaměstnání stovkám osob, což se pochopitelně odrazilo na výstavbě města, nabízených službách a kulturním rozvoji. Zato Ivanovice oproti předválečnému a třetirepublikovému stavu zaznamenaly ve sledovaném období strmý pád. Pokles ve správní hierarchii země se logicky odrazil také v poklesu sortimentu nabízených služeb, někdejší řemeslné rozmanitosti a rozsahu pracovních příležitostí. Z dřívějšího označení zemědělsko-řemeslnické se Ivanovice staly obcí převážně zemědělskou se všemi důsledky, jež se k tomu v době kolektivizace vázaly.

Zasazení regionálního vývoje do celorepublikového kontextu znemožňuje zmíněný dosavadní nezáměr o danou problematiku, avšak vylíčené události víceméně korespondují s dosud nejucelenějším (Markovým) výzkumem. Zbývá tedy jen dodat, že oficiálně prezentované nadšení z dosaženého stupně socializace na konci pětiletky se snažilo překrýt nespokojenost množství obyvatel s nedostupností služeb a poklesu množství a kvality nabízených výrobků. Ministerstvo průmyslu se sice pokusilo po uplynutí první fáze situaci řešit delimitacemi mezi jednotlivými složkami socialistického sektoru, ty si však víceméně žily vlastním životem. A tak výsledkem Gottwaldovy pětiletky sice byl dynamický růst ekonomiky, avšak pouze za cenu nehospodárnosti a dlouhého období stagnace životní úrovně.

Prameny a literatura

Prameny:

Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna:

Fond ONV Vyškov

Fond OV KSČ Vyškov

Fond MNV Ivanovice na Hané 1945-1990 (1992)

Fond MNV Rousínov 1945-1972

Fond MV NF okresu Vyškov, Ivanovice na Hané

Kronika města Ivanovic na Hané 1945-1973

Kronika Nového Rousínova 1908-1954

Moravský zemský archiv v Brně:

Fond K 277, Dřevona, n. p., Praha, odštěpný závod Brno

Fond K 284, UP závody, s. p., Rousínov

Fond H 505, Jan Ivoňák, výroba nábytku, Rousínov

Literatura:

BARTOŠ, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek X. Ostrava 1986.

BĚLINA, Pavel a kol.: Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu. Praha 1992.

BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954. Šenov 1996.

ČÁDA, František – JANÁK, Jan – HLADKÝ, Stanislav: Rousínov: dějiny a socialistická přítomnost. Brno 1982.

ČECH, Martin: Židé v Rousínově. Rousínov 2005.

DEYL, Zdeněk: Poúnorové změny v řemesle a problémy socializace drobné výroby v letech 1. pětiletky. In: K politickým a sociálně ekonomickým přeměnám v ČSR v letech 1948-1953. Praha 1967.

GOMOLA, Miroslav: Karoserie Lepil aneb rousínovská historie. Brno 1998.

HLADKÝ, František: Paměti města Ivanovic na Hané. Ivanovice na Hané 1929.

HERODEK, František: 50 let města Ivanovic na Hané. In: Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959.

HERODEK, František: Na cestě k socialismu. In: Památníček k 50. výročí povýšení Ivanovic na Hané na město. Ivanovice na Hané 1959.

JANÁK, Jan: Průmysl a dělnictvo na Vyškovsku v první fázi kapitalismu. In: 80 let muzejní práce na Vyškovsku 1873-1973. Brno 1975.

JANÁK, Jan – KUBÍČEK, Jaromír: Přehled ústavních a správních institucí v Československu od r. 1945. Soupis pramenů a literatury. Praha 1972.

JIRÁSEK, Zdeněk: K likvidaci soukromého podnikání v Československu. In: Stránkami soudobých dějin. Praha 1993.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945-1948. Praha 1991.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948-1953. Zakladatelské období komunistického režimu. Praha 1991.

KLIMEŠ, Lumír: Slovník cizích slov. Praha 1981.

KOPEČEK, Michal: Likvidace soukromých živnostníků 1948-1950. In: K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939-1992. Praha 2001.

KUPKA, Jan: Vyškovský okres 1945 – 1960 ve statistickém přehledu. Vyškov 1961.

LIČMAN, Alois: Nástin dějepisný Nového Rousinova. Nový Rousínov 1911.

MAREK, Pavel: České živnostnictvo 1945-1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích. Brno 2006.

MLATEČEK, Karel (rec.): Palásek Emil, Ivanovice na Hané. Ivanovice na Hané 1998. In: Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov. Slavkov u Brna 1999.

NEKUDA, Vladimír: Vyškovsko. Vlastivěda moravská. Brno 1965.

PALÁSEK, Emil: Ivanovice na Hané. Z historie k současnosti. Ivanovice na Hané 1998.

PODANÝ, Richard: Dělnické revoluční hnutí na Vyškovsku v letech 1918-1948. Brno 1960.

POSPÍŠIL, Jaroslav: Hyeny v akci. Vizovice 2003.

PRŮCHA, Václav: Mezníky hospodářského vývoje Československa. In: Demokratické principy vzniku Československa. Praha 2001.

PŮLPÁN, Karel: Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 I. Praha 1993.

Vyškov město a okres. In: Národohospodářská propagace Československa. Řada A, sv. XVI, Vyškov 1936.

Brožury a články v tisku:

Dřevodílo Rousínov. 30 let výrobního družstva (1945-1975). Rousínov 1975.

Konfederace politických vězňů. Přehled osob vězněných po roce 1948 na okrese Vyškov.

MIKULKA, Radek: Únor 1948: Komunisté vítězí na Vyškovsku. Vyškovské noviny, 19, 2008, č. 9, s. 4.

MIKULKA, Radek: Věrný služebník totality. Vyškovské noviny, 13, 2002, č. 50, s. 5; 14, 2003, č. 2, s. 5.

Místo mládí Klementa Gottwalda. Světnička v Rousínově. Praha 1959.

SEDLMAJER, Václav: Sto let rousínovské firmy Tusculum 1908-2008. Vyškovské noviny, 19, 2008, č. 26, s. 5.

SVOBODA, Oldřich: 100 let výroby nábytku v Rousínově 1866-1966. Rousínov 1966.

Seznam použitých zkratek:

AV NF – Akční výbor Národní fronty

ČSD – Československá sociální demokracie

ČSL – Československá strana lidová

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSNS – Československá strana národně socialistická

JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KNV – Krajský národní výbor

KOR – Krajská odborová rada

KP – komunální podnik

MAV NF – Místní akční výbor Národní fronty

MěNV – Městský národní výbor

MNV – Místní národní výbor

MV KSČ – Místní výbor Komunistické strany Československa

MV NF – Místní výbor Národní fronty

ONV – Okresní národní výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

OZ JW – Oděvní závody Jiřího Wolкера

ROH – Revoluční odborové hnutí

SKOV-KP – Stavební kombinát okresu vyškovského – komunální podnik

SKPMV – Sdružený komunální podnik města Vyškova

SKPOV – Sdružený komunální podnik okresu vyškovského

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SPMV – Stavební podniky města Vyškova

TNP – Tábor nucené práce

ZNV – Zemský národní výbor

